

Siri Aagedal

Oss og de – eller vi?

Forestillinger om innvandring og norskhet blant elever i den
videregående skole

Masteroppgave i Tverrfaglige kultur- og kjønnsstudier (KKS)

Institutt for tverrfaglige kulturstudier,

Senter for kjønnsforskning

NTNU

Trondheim 2013

Resymé

Denne oppgaven er basert på seks kvalitative intervjuer med elever i den videregående skole, utført våren 2012. Mens tre av elevene er født i Norge av norskfødte foreldre, er de tre andre født utenfor Norge av utenlandskfødte foreldre. Oppgavens tematikk sentrerer seg rundt forestillinger om innvandring og norskhet, og problemstillingen lyder i den forbindelse som følger: *hvilke forestillinger har elever i den norske videregående skolen om innvandring og norskhet?*

Disse forestillingene og forståelsene blir i denne oppgaven tolket i lys av et postkolonialt teoretisk rammeverk, med fokus på maktforholdet mellom majoritet og minoritet. En rød tråd vil således være informantenes konstruksjon av "oss" og "de andre". Ved å intervjuer både norskfødte og utenlandskfødte ungdommer har jeg kunnet undersøke hvorvidt informantenes ulike posisjonering har påvirket deres forståelser rundt oppgavens tematikk.

Analysekapitlene er tilknyttet de tre underliggende spørsmålene i problemstillingen, som lyder som følger:

Hvilke karaktertrekk og egenskaper tillegges innvandringsbefolkningen? Dette besvares i kapittel 4, som handler om de ulike innvandringsbildene og forestillingene som mine informanter snakket fram i løpet av intervjuene.

Hvor går grensen til norskhet, og hvilke markører benyttes i slik grensesetting? Dette besvares i kapittel 5, som også belyser de ulike kravene informantene fremsetter mot innvandringsbefolkningen.

Hvilken forståelse og betydning tillegges kulturbegrepet? Dette besvares i kapittel 6, som også ser på hvordan kultur har erstattet "rase" i den nye formen for kulturrasisme.

I avslutningskapittelet oppsummeres de empiriske funnene, før diskusjonen bringes videre med et fokus på kollektive kulturelle narrativer.

Forord

Det er både med glede og et visst vemod jeg nå skimter avslutningen av masterprosjektet. Arbeidet med denne oppgaven har vært interessant og inspirerende, men også tidvis krevende og energitappende. Som masterstudent er man i stor grad dømt til å jobbe mye alene, men det betyr ikke at denne masteroppgaven kunne ha blitt til på egen hånd. Derfor er det på sin plass å takke de som takkes bør.

Aller først ønsker jeg å takke mine fantastiske informanter. Dere stilte alle opp på intervju med en positiv innstilling, og jeg verdsetter de samtalene og meningsutvekslingene vi hadde sammen. En takk må også rettes til avdelingslederen på den utvalgte videregående skolen, som var til stor hjelp under rekrutteringsprosessen. Dernest ønsker jeg å rette en stor takk til Priscilla Ringrose, som utførte rollen som veileder med oppmuntring, gode blikk og mye engasjement. Du fikk meg til å se helheten når alt virket kaotisk og blikket ble for smalt.

Mine medstudenter og lesesalskamerater på KULT fortjener en takk for å ha gjort arbeidet mindre ensomt, ved å bidra både i den sosiale og akademiske settingen. Familie og venner har også vært gode støttespillere under hele studieoppholdet i Trondheim. Det siste gjelder også for Theo, som ble et lyspunkt i slutten av masterprosjektet. Sist, men ikke minst, rettes en stor takk til Håvard som fikk meg gjennom de tøffeste periodene, og alltid var interessert i å høre om mine bekymringer, inspirasjoner og utfordringer. Takk for at du holdt ut, kjære!

Siri Agedal
Trondheim, mai 2013

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Innledning	1
Et mangfoldig samfunn	1
Holdninger til innvandring og innvandrere	1
Bakgrunn for tema.....	3
Presentasjon av problemstilling	4
Tidligere forskning	4
Oppgavens oppbygning.....	6
Kapittel 2: Teoretiske innfallsvinkler	9
Konstruktivismen som teoretisk utgangspunkt	9
Postkolonialisme i en nordisk kontekst	9
Postkolonialisme i en norsk kontekst	11
Språk og makt.....	12
Førstehet og annethet	13
Hvithet og ”rase”	14
Kulturbegrepet.....	15
Oppsummering	17
Kapittel 3: Metode	19
Kvalitativ metode: det kvalitative intervjuet	19
Rekruttering.....	19
Utvalg	20
Begrepsbruk og (re)produsering.....	21
Innsamling av materiale	21
Intervjuguide	22
Relasjon mellom forsker og informant.....	23
Analysearbeid.....	24
Diskursanalyse	25
Oppsummering	26
Kapittel 4: Innvandrerbilder	27
Den gode versus den dårlige	27
Den arbeidende versus den trygdede.....	28
Den kvinnekontrollerende versus den kontrollerende kvinne	30
Den kriminelle versus den fredelige.....	32
Normering av marginalitet	33
Den mannlige innvandrer	35
Oppsummering	37
Kapittel 5: Norskhetens grenser	39
Grensesetting og grensemarkører	39
Oss og dem	40
Opprinnelse	41
Vert og gjest	43
Passende atferd.....	44
Viktigheten av hvithet	46
Oppsummering	48

Kapittel 6: Kulturforståelse og rasialisering	51
Multikulturalisme og ”uskyldige” kulturuttrykk	51
Multikulturalisme og kulturkrasj	53
Tap av norsk kultur	54
Statiskhet og immunitet	55
Kultur som rase	56
Rasisme og rasialisering	57
Oppsummering	61
Kapittel 7: Avslutning	63
Forestillinger om innvandreren	63
Grensen til norskhet	64
Kulturbegrepet	65
Kollektive kulturelle narrativer	66
Konklusjon	68
Litteraturliste	71
Vedlegg	81
Intervjuguide	81
Forespørsel om deltagelse	83

Tabeller og figurer

Tabeller

Informantene.....	21
-------------------	----

Figurer

Innvandringsbilder.....	37
Kulturforståelser.....	62
Innvandringsdiskurs.....	64

Kapittel 1: Innledning

I løpet av de siste ti årene har antallet innvandrere og deres etterkommere i Norge doblet seg, fra 350 000 til over 700 000 (SSB 2013; Tronstad 2004). Per dags dato utgjør disse 14 prosent av den totale norske folkemengden på 5 millioner innbyggere. Med bakgrunn fra mer enn 200 ulike nasjoner, er innvandrerbefolkningen med på å gjøre Norge til et mangfoldig samfunn. I lys av disse tallene er det tydelig at innvandring påvirker det norske samfunnet. Det som ikke er like tydelig, er på hvilken måte denne påvirkningen skjer. Spørsmål og diskusjoner rundt innvandring i norsk offentlighet har en tendens til å bli polarisert, der innvandring enten fremstår som positivt eller negativt for samfunnet. På lignende måte betraktes innvandrerene enten som en ressurs eller en byrde. Virkeligheten er imidlertid mye mer innviklet og mangfoldig enn som så.

Et mangfoldig samfunn

Selv om det kan virke som om innvandring til Norge er et forholdsvis nytt fenomen, er dette noe som har eksistert siden staten Norge oppstod rundt 900 (Gursli-Berg og Myhre 2013). Men selv om vi ser bort fra den naturlige strømmen av mennesker som har reist inn til (eller dratt vekk fra) Norge opp gjennom historien, samt tilstedeværelsen av den samiske urbefolkningen, kan landet fortsatt betegnes som et mangfoldig samfunn. Den dagligdagse ideen om at Norge var et homogent samfunn før innvandringen ”startet” på midten av 1900-tallet, er dermed feilaktig. Det er også viktig å påpeke at det ofte finnes mer diversitet *innad* i grupper, enn det som synes å eksistere *mellom* grupper. ”Nordmenn” må derfor ikke betraktes som vesensforskjellig fra grupperingen ”innvandrere” – man finner like mye forskjellighet blant ”nordmenn” som gruppe, som det man gjør på tvers av den.

Holdninger til innvandring og innvandrere

I møte med det mangfoldige norske samfunnet, fokuserer den sittende norske regjeringen offentlig på verdier som likeverd, toleranse og økonomisk og sosial likhet. Dette ser vi blant annet i en melding til Stortinget¹, skrevet av Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet:

¹ Tidligere kalt ”Stortingsmelding”

Alle innbyggere i Norge har samme grunnleggende plikter og rettigheter. Alle skal respektere de samme lovene. Innenfor disse rammene finnes det mange ulike måter å leve på. Det er ikke hvilken gud du tror på, hvilken mat du spiser eller hvilke klær du går med som definerer om du er norsk. Det norske fellesskapet utgjøres av alle som bor i landet (Meld. St. 6 2012-2013:8).

En slik uttalelse illustrerer den inkluderende innstillingen regjeringen ønsker å ha overfor innvandrerbefolkningen, der sistnevnte skal bli omfattet i ”det norske fellesskapet”. Men det er forskjell på ord og handling. Flere saker de siste årene har vist at den sittende regjeringen ikke oppfatter alle som bor i Norge som ”norske”. Det gjelder blant annet for de over 1800 barna som i løpet av de siste tre årene har blitt tvangsreturnert fra Norge (PU 2012; Tjernshaugen 2013). Den rumenske befolkningen, deriblant romfolk, har tidvis også blitt behandlet med alt annet enn likeverd og toleranse fra norske statsansatte.²

Ulike holdningsundersøkelser som har blitt gjennomført de siste årene, viser samtidig at den norske befolkningen har et ambivalent forhold til innvandring. Selv om de fleste svarer at de betrakter innvandrere som et positivt innslag i det norske samfunnet, blant annet gjennom arbeidskraft og bidrag til det kulturelle mangfoldet, er mange på samme tid skeptiske til å ha nære relasjoner med en ”innvandrer” (SSB 2012). Det eksisterer blant annet en utbredt skepsis rettet mot å få et svigerbarn med en annen religiøs tilknytning enn kristendom, og denne skepsisen er størst når det gjelder en person med muslimsk bakgrunn (IMDi 2012). Seks av ti mener også at det ville vært ”vanskelig for dem å bo i et område med mange innvandrere” (ibid.:5). En holdningsundersøkelse utført av Holocaust-senteret (2012) viste at den norske befolkningen er minst positiv til kontakt med muslimer, somaliere og romfolk, sammenlignet med jøder, katolikker og amerikanere. Slike holdninger kan ha sammenheng med norske mediers negative fremstilling av nettopp muslimer, somaliere og romfolk (Lindstad og Fjeldstad 2005; Eide og Simonsen 2007).

Medier er ikke bare formidlere av virkeligheten, - de er også med på å definere og produsere denne virkeligheten (Waldahl 1999; Eide og Simonsen 2007). Dette utvekslingsforholdet blir blant annet tatt opp av Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, som skriver følgende:

Mediene kan til en viss grad sies å speile holdninger og temaer som mange er opptatt av, men setter også langt på vei dagsorden, er opinionsdannere og normsetter (Meld. St. 6. 2012-2013:108).

² For kilder på dette, se Hofoss, Svarstad og Skjæraasen (2013), Mellingsæter (2012), og Strøm-Gundersen, Stokke og Skjeggstad (2012).

Medias innflytelse på ens egne holdninger rundt innvandring, påvirkes av hvor stor kontakt man har med innvandrere. Jo mindre personlig erfaring man har, jo større vekt tillegges mediebilder – og dette fører til et større fokus på konflikt- og problemområder (Meld. St. 6 2012-2013:104). Norsk presse har i flere tiår fokusert på problemene ved innvandring til Norge, og kriminalitet er det som oftest blir tatt opp i denne forbindelse (Lindstad og Fjeldstad 2005). Betegnelsen ”innvandrere” blir dermed oftest brukt i negative sammenhenger, og det er kun de suksessfulle ”innvandrerne” som blir inkludert som ”norske” (ibid.). Gjennom en annetgjøringsprosess blir majoriteten dermed skapt som ”det normale norske”, mens ”innvandrerne” fremstår som ”de andre” (Eide og Simonsen 2007). Regjeringens uttalte innvandringsinkluderende innstilling kan derfor ikke sies å være fullstendig representativ for hverken medias omtale, den norske befolkningens holdninger, eller det offentliges behandling av innvandrere og etnisk/religiøse minoriteter.

Denne disharmonien mellom ord og handling er noe jeg lenge har vært opptatt av. I mitt bacheloressay i sosialantropologi valgte jeg å skrive om den norske offentlighetenes behandling av romanibefolkningen opp gjennom historien. Det var tidvis et grufullt arbeid å gå gjennom bøker som omhandlet forfølgelse, kidnapping av barn, tvangssterilisering og lobotomering. Grunnen til at fokuset mitt etter hvert ble rettet mot den norske innvandringsbefolkningen, var blant annet som følge av lesningen av ulike debattforum på nettet, der en hatsk stemning ofte var fremtredende når tema dreide seg om ”innvandrere”, og da særlig muslimer. Men det var nok hendelsen sommeren 2011 som hadde den største påvirkningskraften i valg av tema for denne masteroppgaven.

Bakgrunn for tema

Ved oppstarten av masterstudiene høsten 2011, hadde jeg de brutale bildene og historiene fra 22. juli friskt i minne. Terrorangrepet mot Stortinget og Utøya virket både uvirkelig, og samtidig som en altoppslukende realitet. Mange spørsmål ble stilt, og disse skulle påvirke mitt valg av problemstilling. De fleste spørsmålene var imidlertid både for sensitive og for omfattende for et masterprosjekt, og til slutt valgte jeg å fokusere på medias omtale, både under og i etterkant, av terroraksjonen. Bakgrunnen for dette var det jeg oppfattet som et skifte i medias framstilling av innvandrere, og av Norge som et mangfoldig samfunn, i forbindelse med terrorsaken. For første gang følte jeg at alle som bodde i Norges ble inkludert i et stort, felles ”vi”, istedenfor at ulike minoritetsgrupper ble fremstilt som ”de andre”.

Istedenfor å foreta en tekstanalyse av hvordan media portretterte innvandrere og norske minoriteter, var jeg imidlertid mer interessert i å høre hvordan

ungdommer i den norske skolen erfarte medias omtale av dette feltet. Selv om jeg i utgangspunktet hadde 22. juli som en ramme for undersøkelsen, ønsket jeg ikke å legge føringer på hvor viktig informantene selv betraktet denne episoden. Spørsmålene jeg stilte var derfor rettet mot medias omtalte av innvandrere og minoriteter generelt, der elevene selv kunne ta opp 22. juli som tema ved behov. Det viste seg at flere hadde sterke meninger om dette, men jeg merket også at elevenes egne forestillinger rundt innvandring var fremtredende under samtalene våre. Siden informantene reflekterte mer over temaer som innvandring, kultur og norskhet, enn over media og kjønn, ble fokuset mitt likeledes skiftet. Kjønn, som opprinnelig skulle være sentralt i analysen, fikk nå en sekundær rolle, med unntak av informantens kjønnede innvandringsbilder. Et slikt skifte i fokus medførte også at 22. juli forsvant fra selve problemstillingen, siden elevene nesten utelukkende snakket om dette i forbindelse med mediespørsmål. Nye forskningsspørsmål ble derfor formulert, som sentrerte seg rundt informantens forestillinger rundt innvandrere og norskhet.

Presentasjon av problemstilling

På bakgrunn av de temaer jeg har belyst overfor, ønsker jeg i denne oppgaven å se på *hvilke forestillinger elever i den norske videregående skolen har om innvandring og norskhet*. I denne sammenhengen er det flere underliggende spørsmål som stilles: Hvilke karaktertrekk og egenskaper tillegges innvandringsbefolkningen? Hvor går grensen til norskhet, og hvilke markører benyttes i slik grensesetting? Hvilken forståelse og betydning tillegges kulturbegrepet? Disse spørsmålene vil jeg prøve å besvare i løpet av denne masteroppgaven.

Tidligere forskning

De siste årene har det blitt publisert flere bøker og forskningsoppgaver som sentrerer seg rundt norskhet, innvandring og det mangfoldige Norge. Tina Nanina Søreviks masteroppgave fra 2011 belyser i denne sammenhengen hvilke kulturelle forståelser av begrepet ”innvandrer” som ligger til grunn i IMDi sine rapporter om mangfold i statlige virksomheter. Sørevik peker blant annet på at ordene ”innvandrer”, ”flerkulturell” og ”mangfold” blir benyttet tilnærmet synonymt, og hvordan innvandrere forventes å være synlig forskjellige fra ”etniske nordmenn”. Annen forskning har fokusert på innvandringsbilder i media, og vist hvordan norsk presse ofte skaper et skille mellom ”oss” (”etniske nordmenn”) og ”dem” (”innvandrere”) (Rødland 2007; Eide og Simonsen 2007; Lindstad og Fjeldstad 2005).

Marianne Wøbbekind og Anne Grethe Kjellings masteroppgaver handler også om mediebilder, men her er det identitetsprosesser blant norske minoriteter som står i sentrum. Mens Kjelling (2009) undersøker unge muslimers identitetskonstruksjon i møte med mediebildet av islam, handler Wøbbekinds (2006) oppgave om ”ikke-hvite” innvandreres opplevelse av medias innvanderrepresentasjoner.

Slike identitetsprosesser blant norske minoriteter er et yndet tema innen norsk samfunnsforskning. Sissel Østberg (2003) har i denne forbindelse studert identitetskonstruksjon blant norsk-pakistanske barn og unge, og sett på hvordan det er å vokse opp som muslim i et ikke-muslimsk samfunn. På lignende måte har Christine Jacobsen (2002) utført feltarbeid blant unge muslimer i Norge, og sett på hvordan ungdommene utvikler en egen identitetspolitikk basert på å være ”den andre” i et majoritetssamfunn (Kjelling 2009:6). Mona Abdel-Fadil har, på bakgrunn av Østberg og Jacobsens datamateriale, videre undersøkt ”hvordan negative stereotyper av muslimer innvirker på menneskene de er ment å beskrive” (2005:91).

Det er riktignok ikke bare muslimers forhold til ”det norske samfunnet” som har blitt studert. Annick Prieur (2004) skriver i boken ”Balansekunstnere” om hvordan den etniske og kulturelle bakgrunnen har preget livshistoriene til ungdommer med ”innvandrerbakgrunn”. Ved å ikke fokusere på kun én etnisk eller religiøs gruppe, ønsker Prieur å analysere ”de felles erfaringer som innvandringssituasjonen og møtet med det norske samfunnet gir” (2004:25).

I boken ”Likestilte norskheter” (Berg, Flemmen og Gullikstad 2010) bidrar ni forfattere fra ulike fagfelt med sine innblikk på det mangfoldige norske samfunnet, med fokus på (kjønns)likestilling, norskhet og majoritets- og minoritetsgjørende prosesser. Blant bidragene finner vi undersøkelser av hvordan kjønn og etnisitet kommer til uttrykk i statlige dokumenter (Berg og Kristiansen 2010), representasjoner av reproduksjonspraksiser i det flerkulturelle Norge (Kristensen 2010) og betydningen av norsk språk i arbeidslivet (Andenæs 2010). Boken er inspirert av Marianne Gullestads studier av den norske majoriteten, som blant annet satte søkelyset på norsk hverdagsliv (1996) og den norske innvandringsdebatten (2002).

Det mange av disse forskningsarbeidene har til felles, er at de enten undersøker identitetsprosesser blant norske minoriteter, eller forestillinger om minoriteter sett fra et majoritetsperspektiv. Dette kan betraktes som del av en større trend innenfor norsk samfunnsforskning, som hovedsakelig baserer seg på studier av ”de andre” (minoritet) eller av ”oss” (majoritet). I motsetning til dette retter Dorthe Staunæs (2004) blikket både mot minoritet og majoritet i sin doktorgradsavhandling, basert på feltarbeid på to flerkulturelle barneskoler i

Danmark. Staunæs viser her hvordan kjønn og etnisitet spiller sammen i elevenes identitetsskaping og posisjonering, og peker på viktigheten av å undersøke relasjonen mellom minoritet og majoritet, istedenfor kun å fokusere på én av partene.

Denne masteroppgaven kan betraktes som et bidrag innenfor en slik majoritets- og minoritetsinkluderende tilnærming. Ved å intervjuer både norskfødte og utenlandskfødte elever, har jeg fått muligheten til å undersøke hvilke forestillinger om innvandring, norskhet og kultur som gjør seg gjeldende hos både minoritets- og majoritetsungdom i Norge.

Oppgavens oppbygning

Oppgaven er delt inn i syv kapitler, medregent dette innledningskapittelet. De påfølgende kapitlene vil under bli kort presentert.

Kapittel 2: Teoretiske innfallsvinkler viser de teoretiske perspektivene jeg har benyttet under analyseprosessen, og introduserer nordisk postkolonial teori som mitt overordnede rammeverk.

Kapittel 3: Metode handler om de metodologiske valgene jeg har tatt under masterprosjektet, fra beslutningen om å utføre kvalitative intervjuer til selve gjennomføringen av analysen.

Kapittel 4: Innvandrerbilder er det første analysekapittelet, og konsentrerer seg om de ulike innvandringsbildene og -forestillingene som mine informanter snakket fram i løpet av intervjuene. Kapittelet viser hvilke egenskaper og karakteristika som knyttes til ”innvandrerne”, og hvordan disse karaktertrekkene kan betraktes som motstridende par.

Kapittel 5: Norskhetens grenser tar for seg informantenes grensesetting, der det er ”norskhetens” grense som står i sentrum. Elevenes posisjonering som henholdsvis norskfødt eller utenlandskfødt vil være relevant i denne sammenhengen. Ulike krav som informantene fremsetter mot innvandringsbefolkningen blir også presentert.

Kapittel 6: Kulturforståelse og rasialisering drøfter ungdommenes forståelse av kultur, som særlig kommer frem under samtalene rundt multikulturalisme. Rasisme og rasialisering er i dag knyttet til en slik oppfatning av kulturbegrepet, og i kapittelets siste del reflekteres det rundt ulike rasialiserende uttalelser hentet fra intervjuene.

Kapittel 7: Avslutning oppsummerer de empiriske funnene fra analysekapitlene. Kapitlet avsluttes med en videre drøfting av oppgavens tematikk, med fokus på kollektive kulturelle narrativer.

Kapittel 2: Teoretiske innfallsvinkler

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for de teoretiske innfallsvinklene jeg har benyttet i analyseprosessen. Postkolonial teori er det overordnede rammeverket for oppgaven, med fokus på den nordiske konteksten. Forholdet mellom språk og makt, og relasjonen mellom majoritet og minoritet, vil være sentralt i denne sammenhengen. Det performative blikket vil også bli belyst, blant annet i forbindelse med forståelsen av ”hvithet”, ”rase” og kultur. Kapittelet begynner imidlertid med en kort presentasjon av den konstruktivistiske tankegangen, som var mitt innledende teoretiske utgangspunkt for masteroppgaven.

Konstruktivismen som teoretisk utgangspunkt

Den konstruktivistiske tankegangen kan betraktes som den bredeste teoretiske innfallsvinkelen jeg har benyttet i dette masterprosjektet. Denne tankegangen kjennetegnes av ideen om at all kunnskap er sosialt konstruert, og at det derfor ikke eksisterer én sann viten om den verden vi lever i. Dette synet blir naturlig forlenget i ideen om at virkeligheten i seg selv er konstruert, og språket blir i denne sammenhengen betraktet som virkelighetskonstituerende: ”vi forstår omverdenen gjennom de kategorier vi gir uttrykk for” (Thagaard 2009:43). Konstruktivister er derfor opptatt av å studere hvordan mennesker skaper kunnskap og mening om verden, og å oppdage de skjulte diskursene og maktposisjonene som ligger bak slik meningsproduksjon (Charmaz 2011; Neumann 2001). I denne masteroppgaven er jeg opptatt av de maktposisjonene som eksisterer mellom majoritet og minoritet i dagens Norge. En teoretisk retning som nettopp fokuserer på slike maktposisjoner, er postkolonialismen.

Postkolonialisme i en nordisk kontekst

Ordet postkolonialisme kan virke misvisende, i den forstand at det kan tolkes som at kolonialismen ikke lenger eksisterer eller har noen innvirkning på dagens samfunn. Slik er det nemlig ikke. Isteden må prefikset ”post” forstås som et ”forsøk på å tenke utover de grensene og identitetene som ble innstiftet under kolonialismen” (Eriksson, Eriksson-Baaz og Thörn 1999:16³). Gitt at min analyse tar for seg en norsk kontekst, har jeg særlig vært påvirket av nordisk postkolonial teori, som betrakter relasjonen mellom majoritet og minoritet som en forlengelse av de maktrelasjonene som eksisterte (og fortsatt eksisterer) under kolonialismen. I denne sammenhengen skriver Diana Mulinari, Suvi Keskinen, Sari Irni og Salla Tuori:

³ Min oversettelse

[P]resent-day Nordic countries (Sweden, Norway Denmark and Finland in particular) are marked, both culturally and economically, by colonial relations; a fact which has material, political and ethical consequences (2009:1).

Selv om de fleste nordmenn nok identifiserer seg mer med fredsbygging, demokrati og (kjønns)likestilling enn med den dystre kolonihistorien, er postkolonialismen som tankesett like relevant i Norge, som i land som har hatt en mer deltagende rolle i kolonialiseringssprosjektet. Som Marianne Gullestad skriver: "Norway was never a colonial power in the strict sence, but this does not mean that Norwegians did not take part in the general cultural climate of colonialism" (2001:40). Stikkordet her er det Mulinari et al. kaller *kolonial medvirkning (colonial complicity)*, som de hevder kjennetegner de nordiske landene. Kolonial medvirkning blir definert som:

[P]rocesses in which (post)colonial imaginaries, practices and products are made to be part of what is understood as the "national" and "traditional" culture of the Nordic countries (Mulinari et al. 2009:1-2)

Norden, og deriblant Norge, kan derfor ikke betraktes som å være fri for ulike (post)koloniale bilder, praksiser og produkter.

Nordisk postkolonial teori bygger på en generell postkolonialistisk forståelse av at imperialismens underbyggende tanker og ideer fortsatt er til stede i samfunnet og påvirker de globale og lokale relasjonene av makt og dominans. Slike dominans- og maktrelasjoner blir betraktet som å foregå både innenfor sosiale, økonomiske og politiske sfærer, i tillegg til at de er tilstedeværende i språket. Postkoloniale teoretikere er derfor ofte opptatt av hvordan imperialismen påvirker menneskers *diskursive* praksiser (Gressgård, Jegerstedt og Rosland 2008:194). Enkelt fortalt dreier dette seg om hvordan språklige praksiser produserer og understøtter forestillinger om "oss" versus "de andre".

Edward Said kan betraktes som en av grunnleggerne av den postkoloniale teoretiske retningen, med sine studier av forholdet mellom "Vesten" og den "ikke-vestlige" verden (Gressgård, Jegerstedt og Rosland 2008:194). I boken "Orientalismen" (2004) skriver han om hvordan Oksidenten ("Vesten") har skapt Orienten som sitt negative speilbilde, gjennom en serie av binære opposisjoner. Ved å portrettere Orienten som irrasjonell, passiv og usivilisert, fremstår Oksidenten som rasjonell, aktiv og sivilisert. "Forholdet mellom Oksidenten og Orienten handler om makt, dominans og varierende grader av et

komplisert hegemoni⁴”, skriver Said (2004:16). Hans betraktninger kan overføres på alle andre forhold som omhandler minoriteter og majoriteter, der det skapes et skille mellom ”oss” og ”dem”. En slik prosess kan omtales som ”annengjøring” (Spivak 1988), der majoriteten benytter sin relative maktposisjon til å definere noen som ”de andre”. På samme tid befester majoriteten seg selv som normativ og normal, mens minoriteten fremstår som avvikende og unormal. Skillet mellom ”oss” og ”dem” fremstår likeledes som naturlig, og er derfor i stor grad ubevisst, siden majoritetens maktposisjon opprettholdes gjennom språklige kategorier (Rogstad og Midtbøen 2009:9).

Postkolonialisme i en norsk kontekst

I Norge er Marianne Gullestad en av de fremste representantene for et postkolonialt forskerblikk, med sitt fokus på det asymmetriske maktforholdet mellom majoritet og minoritet. I boken ”Det norske sett med nye øyne” (2002) vender hun blikket bort fra ”de andre” til en kritisk studie av ”oss”, eller retttere sagt til ”den politiske og intellektuelle eliten” innenfor majoritetsbefolkningen (Gullestad 2002:15). Boken handler om den norske innvandringsdebatten, og hvordan denne bygger på en todeling mellom ”oss” (den norske nasjonen) og ”dem” (innvandrene).

En av årsakene til at innvandrere fremstår som ”de andre”, er ifølge Gullestad den sterke likhetstankegangen som eksisterer i Norge. Fokuset på likhet er riktignok ikke noe som kun finnes her. Det som gjør den norske, eller nordiske, konteksten spesiell er den sterke koblingen mellom likhet og likeverd, der mennesker må ”oppfatte seg som like for å føle seg som like verdige” (Gullestad 2002:83). At likhet fremstår som en positiv verdi, medfører også at forskjell blir betraktet som problematisk og som en mangel. Slik forskjellighet er ikke bare noe som eksisterer som en realitet, men blir konstruert for å forsterke intern tilhørighet og likhet innad i en gruppe. På samme vis bør ikke likhet betraktes som et reelt faktum, men en fremheving av det som oppfattes som likt. Dette er grunnen til at Gullestad benytter begrepet ”forestilt likhet” (ibid.)

Men selv om likhet og forskjell kan betraktes som forestilte og konstruerte begreper, har de likevel reelle konsekvenser. Likhet som grensesettende fører til at ”innvandrere” fremstilles som en motsetning til ”nordmenn” (Gullestad 2002). Nasjonal tilhørighet er basert på at enkelte mennesker markeres som utenforstående, og i denne konteksten er det ”innvandrere” som oppfattes som å ikke høre til. Med Mary Douglas sine ord, fremstår de dermed som ”matter out

⁴ Hegemoni-begrepet ble utviklet av Antonio Gramsci, og viser til en ideologisk dominerende der ”noen gruppers interesser og perspektiver på verden blir oppfattet som allmenngyldige” (Gullestad 2002:16). Bevisstheten til de underordnede i et samfunn formes og struktureres således av diskursen til de dominerende (Keesing 1989:25).

of place” (Douglas 1997:50). Dette har konsekvenser for både innvandrere og resten av den norske befolkningen.

Språk og makt

Majoritetens makt ligger i muligheten til å definere og navngi sosiale grupper (Gullestad 2002:43)

Som nevnt er postkolonial teori opptatt av språklige praksiser i forbindelse med menneskelige maktrelasjoner. Språket betraktes i denne forbindelse som å skape, opprettholde, forsterke, endre eller motsette seg de rådende virkelighetsoppfatningene vi har om verden rundt oss. Edward Sapir og Benjamin Lee Whorf var blant dem som først pekte på den intime sammenhengen mellom ”språkets kategorier og oppbygging, og måtene mennesker er i stand til å oppleve verden på” (Eriksen 1998:313).⁵ Gjennom språket deles verden inn i ulike kategorier, som igjen blir tillagt mening. Slike meningsskapende handlinger har et iboende maktaspekt, siden de som har mulighet til å definere den måten vi oppfatter verden på, besitter en betydelig maktposisjon. Det er oftest majoriteten som besitter en slik definisjonsmakt, men denne makten vil fremstå som både naturlig og selvfølgelig for de det gjelder (Gullestad 2002). Pierre Bourdieu omtaler denne maktformen som *symbolsk makt*, og beskriver dette som:

[E]n makt til å konstituere det gitte gjennom utsagn om det, til å få andre til å se og tro på en verdensoppfatning, til å bekrefte den eller å forandre den, og gjennom verdensoppfatningen også handlingen i verden, og dermed også verden selv (1996:45).

Dette minner om en foucaultisk maktforståelse, der makt knyttes til forvaltningen og utviklingen av kunnskap (Foucault 1972, 1999). Innenfor dette perspektivet er det de individer og grupper i samfunnet som besitter definisjonsmakten, som avgjør hva som betraktes som kunnskap. På bakgrunn av dette kan man hevde at ”språk er makt”, og rette søkelyset mot kategoriene og representasjonene som blir diskursivt produsert. Kategorier og representasjoner har med andre ord ikke bare språkmessig betydning, men påvirker menneskers handlingsrom og den måten individer og grupper forstår seg selv og andre på (Butler 1990; Gullestad 2002; Kristensen 2011). Språklige representasjoner rundt innvandring og norskhet vil derfor ha reelle effekter for relasjonen mellom norske innvandrere og den øvrige befolkningen i Norge.

⁵ Dette er kjent som Sapir-Whorf-hypotesen

Førstehet og annethet

[D]et norske diskursive hegemoniet påvirker relasjonene mellom majoritet og minoritet ved at noen stemmer, og noen synsvinkler, får en privilegert plass (Eriksen 2007b: 327)

Dorthe Staunæs (2003, 2004) har pekt på viktigheten av å fokusere på begge sider av slike minoritets- og majoritetsrelasjoner. Gjennom å innta en majoritetsinkluderende tilnærming, setter hun både majoritet og minoritet, og deres interne forhold, i fokus. En slik tilnærming er i kontrast til forskning som kun fokuserer på minoritetsposisjonen, eller ”de andre”. Staunæs sine begreper om ”førstehet” og ”annethet” kan også fremstå som mer illustrerende enn majoritet og minoritet, siden de henviser til hvem som besitter den hegemoniske posisjonen. Det er nemlig ikke slik at det alltid er den numerisk største gruppen som besitter en slik hegemonisk posisjon; ulike minoritetsgrupper kan også råde over det diskursive hegemoniet, der deres interesser og verdenssyn befester seg som dominerende i samfunnet. Det hvite mindretallets underordning av den fargede majoritetsbefolkningen i Sør-Afrika, er kanskje det mest kjente eksempelet på dette.

Gjennom å konstruere ”de andre” som en negativ motsats, styrkes maktposisjonen og det interne fellesskapet i den hegemoniske gruppen. De som besitter posisjonen som de Første har makten til å definere hva som inkluderes i det normale og passende, og hva som ekskluderes som unormalt og upassende. Førstehet kjennetegner derfor de som inkluderes som normale, mens de Andre blir posisjonert som de ekskluderte unormale. Førstehetens makt ligger i det å kunne ”definere hva som er selvfølgelig, og hva som fremstår som *det naturlige* og dermed legitime” (Gullestad 2002:17). I alle samfunn kan man finne slike skiller mellom hva som kategoriseres som normalt og passende, og hva som faller utenfor disse kategoriene. For at noe skal defineres som normalt, behøver man at noe annet blir definert som unormalt eller avvikende. Hva som oppfattes som normalt og avvik, varierer imidlertid historisk, kulturelt og situasjonelt. Selv om slike endringsprosesser ofte går veldig tregt, vil hva som anses som normalt og unormalt endre seg over tid. Hvem som besitter posisjonen som de Første og de Andre er på samme vis ikke statistisk:

De, der er de Første, kan blive de Andre og omvendt alt afhængigt af, hvordan de bringes til eksistens i deres principielt midlertidige, men i praksis träge konstitueringsform (Staunæs og Søndergaard 2006:51).

Ved å fokusere på gjøringen av relasjoner og ulike subjektposisjoner, legger Staunæs vekt på den performative forståelsen av sosiale kategorier. Et slikt fokus på ”gjøring” kan settes opp mot en betraktning av sosiale kategorier som

noe man enten ”har” eller ”er”. Disse sistnevnte perspektivene medfører at kjønn, alder, nasjonalitet og etnisitet blir betraktet som statiske, essensialistiske størrelser, i motsetning til det fokuset på flyt, relasjoner og endring som det performative perspektivet fører med seg. ”Social categories are not the *cause* of certain behaviour but rather the *effect* of certain behaviour”, skriver Staunæs (2003:104). Videre påpeker hun at sosiale kategorier kan betraktes som verktøy for inkludering og ekskludering, posisjonering og skapelsen av sosiale hierarkier. Det er derfor viktig å belyse det maktaspektet som følger med kategorisering av mennesker.

Som Staunæs (2003) skriver, er sosiale kategorier ikke kun konstituerende for de som kan bli betegnet som markerte Andre, men også for umarkerte Første. Disse begrepene er også gjensidig avhengig av hverandre: Man kan ikke forstå førstehet uten å ha et begrep om annethet, og omvendt. Dette er et poeng som har påvirket meg i utførelsen av masterprosjektet, blant annet i form av inspirasjon til å intervju ungdom fra både majoritets- (”etniske norske”) og minoritets-befolkningen (”innvandrere”), istedenfor kun å fokusere på ”de andre”.

Hvithet og ”rase”

Staunæs har vist at det kan være problematisk å kun fokusere på individer eller grupperinger som fremstår som ”de andre”, siden dette kan føre til at ”våre” kategorier forblir umarkerte og ansett som nøytrale. De siste årene har stadig flere forskere pekt på viktigheten av å rette blikket bort fra ”de andre”, og mot ”våre egne” kategorier. Dette har blant annet blitt gjort innenfor kjønnsforskningsfeltet (”menn er også kjønn”) og i studier av seksualitet (”heteroseksuelle har også seksualitet”). Ruth Frankenberg var en av de første som likeledes påpekte at ”hvite” mennesker også har ”hudfarge”, og lever ”rasemessige strukturerte liv” (1993:1). En slik fokusering og navngiving medførte at ”hvithet” gikk fra å være usynlig og umarkert, til synlig og markert. I boken ”White Women, Race Matters” knytter Frankenberg ”hvithet” til relasjoner av makt og dominans:

[W]hiteness refers to a set of locations that are historically, socially, politically and culturally produced, and, moreover, are intrinsically linked to unfolding relations of domination (1993:6).

Hvilke ”rasemessige” kategorier som vektlegges, og hvem som havner i de ulike grupperingene, er igjen kulturelt, sosialt og historisk betinget. Karen Brodtkin argumenterer blant annet for at jøder i USA tidligere ble betraktet som ”rasemessig” forskjellige, mens de i dag ofte inkluderes som ”hvite” (Brodtkin

1998) Dette betyr at det ikke er nok å studere ”hudfargens” betydning i forbindelse med ”etniske andre”, siden ”hudfarge” er vel så viktig for ”etniske nordmenn”. Det er nettopp relasjonene mellom disse som det er interessant å fokusere på innenfor en performativ tankegang.

”Rase” er imidlertid et følelsesladet og kontroversielt begrep, som fort skaper assosiasjoner til en essensialisering og naturalisering av biologiske forskjeller. Dette er hovedgrunnen til at jeg har valgt å benytte anførselstegn ved ordet, for å vise avstand fra en forståelse av ”rase” som et biologisk fenomen. ”Rase” må isteden betraktes, slik som kultur, kjønn og etnisitet, som et sosialt konstruert og relasjonelt fenomen. Det samme argumentet kan også benyttes på rasismebegrepet, som i dagligtalen ofte viser til en hierarkisk oppdeling av mennesker, der hver ”rasetype” blir tilknyttet bestemte medfødte egenskaper og karaktertrekk. En slik definisjon på rasisme er knyttet til den vitenskapelige tenkningen om ”menneskeraser”, som kan spores tilbake til 1800-tallet (Gullestad 2002). Slike ideer er i all hovedsak blitt utdatert i dag, og derfor mener mange at ”rasisme”-begrepet heller ikke bør anvendes lenger. Flere forskere argumenterer likevel for en bredere definisjon, der rasisme står for en form for maktutøvelse, der mennesker blir differensiert basert på oppfattede rasemessige forskjeller (Mulinari et al. 2009; Rogstad og Midtbøen 2009). Det er en slik strukturell rasisme, eller rasialisering, som vil være min teoretiske innfallsvinkel i analysen. Som vi skal se i kapittel seks, er det også flere forskere som mener at ”rase”-begrepet i dagens samfunn kun har blitt erstattet av det som oppfattes som et mindre kontroversielt begrep, nemlig ”kultur”.

Kulturbegrepet

Alle identiteter, alle fellesskap, forutsetter at det settes opp en kontrast til de andre (Eriksen 1999:19).

Mens kulturell rasisme er viktig i forbindelse med mine informanternes oppfattelse av kulturforskjeller, vil jeg i analysen også se på elevenes mer generelle forståelse av kultur. I den forbindelse trekker jeg på en distinksjon mellom essensialistiske og ikke-essensialistiske kulturforståelser. Kultur er imidlertid et vanskelig begrep å redegjøre for. Dette henger sammen med at ordet har blitt så flytende og mangetydig, at det nesten har mistet sin mening som et analytisk begrep. I dagligtalen blir kultur ofte oppfattet som statisk og håndgripelig, som noe mennesker enten har eller er. Begrepet kan på den måten brukes for å snakke om ”høy-” eller ”lav-kultur”, eller i beskyldninger om at enkelte mennesker ”mangler” eller har ”mindre” kultur enn andre. På en annen side kan kultur også bli betraktet som årsaken bak visse handlinger – slik som æresdrap –

der enkelte mennesker oppfattes som å være *bundet* av kultur, i den forstand at de er tvunget til å gjennomføre bestemte handlinger (Prieur 2007).

Ifølge samfunnsforskere som Thomas Hylland Eriksen og Øivind Fuglerud, kan kultur imidlertid betraktes på en annen måte. Kultur forstås av disse som kreative prosesser, som kjennetegnes av alltid å være relasjonelle og situasjonsbestemte (Fuglerud 2007). ”Vi er våre relasjoner”, som Hylland Eriksen skriver (1999:65). Dette plasserer kulturbegrepet innenfor en anti-essensialistisk, konstruktivistisk forståelsesramme. Kultur kan således, slik som kjønn og etnisitet, betraktes som noe vi mennesker *gjør* og skaper i relasjon med hverandre, istedenfor noe vi *er* eller *har*.

Kultur oppstår altså ikke i isolasjon, men i samspill. En kulturell gruppe kan derfor ikke reduseres verken til kulturelle verdier eller hvordan de kommer til uttrykk i kulturelle former. Det sentrale er hvordan gruppens medlemmer selv identifiserer seg og hvordan ikke-medlemmer definerer dem (Eide og Simonsen 2007:18).

I tråd med et slikt syn, er det fornuftstridig å snakke om rigide kulturelle grenser. Verden kan ikke deles inn i avgrensede kulturer, siden kultur i seg selv er grenseløs. De grensene som skapes ”avhenger av hva man til enhver tid ønsker å avgrense” (Eriksen 1999:62). Kulturelle fellesskap kan også sies å være forestilte, i den forstand at de som inngår i disse fellesskapene aldri kommer til å møte hverandre ansikt til ansikt (Anderson 1996). Annick Prieur har diskutert slike forestilte fellesskap i forbindelse med den norske nasjonen:

Det norske nasjonale fellesskap bygger på myter og forestillinger, på illusjoner om ensartethet og felles opprinnelse – men det gjør det ikke mindre eksisterende [...]. Så lenge en gruppe mennesker opplever å ha et kulturelt fellesskap knyttet til ”norskhet”, finnes det også et ”norsk” kulturelt fellesskap (Prieur 2007:31).

Argumentet om at kulturelle fellesskap er forestilte, er med andre ord ikke ensbetydende med at disse fellesskapene er uvirkelige. Som Prieur skriver: ”Så lenge fellesskapene oppfattes som eksisterende, finnes de” (2007:31).

I oppgaven vil jeg fokusere på den diskursive forståelsen av kultur, der forestilte fellesskap oppfattes og fremstår som kulturelle enheter. Dette kommer særlig fram i forbindelse med informantenes tanker rundt norskhet og ”norsk kultur”.

Oppsummering

Postkolonial teori ga meg verktøyene jeg trengte for å undersøke selvfølghetene bak mine informanternes uttalelser, og konstruksjonen av bilder og forestillinger rundt innvandring og norskhet. Den postkoloniale retningen retter blikket mot annetgjøringsprosesser, gjennom et fokus på språklige maktrelasjoner. Majoriteten blir sett på som å besitte definisjonsmakten, og kan dermed posisjonere mennesker inn i ekskluderende kategorier som ”de andre”. Siden denne maktposisjonen ofte er umarkert, fremstår majoritetens hegemoniske virkelighetsforståelse som selvfølgelig og naturlig.

I tråd med en konstruktivistisk tilnærming, forstås både kultur, kjønn, ”etnisitet” og ”rase” som performative, i den forstand at det dreier seg om handling eller ”gjøring”. Disse fenomenene må også betraktes som relasjonelle, siden de oppstår i møter mellom mennesker.

Kapittel 3: Metode

I dette kapitlet vil jeg ta for meg den metodiske delen av masterprosjektet. Med dette menes innhenting, gjennomførelse og videre analysearbeid av datamaterialet. Det vil også bli fokusert på hvordan det konstruktivistiske forskningsblikket påvirker min oppfattelse av relasjonen mellom forsker og informant, der situert kunnskap og selvrefleksjon er viktige stikkord. Jeg begynner imidlertid med en kort introduksjon av kvalitativ metode og intervju.

Kvalitativ metode: det kvalitative intervjuet

Kvalitative studier strekker seg fra benyttelse av deltakende observasjon og intervju, til anvendelse av spørreundersøkelse og tekstanalyse. Siden 1980-tallet har dette vært viktige metoder innen samfunnsforskning (Kvale og Brinkmann 2009) Kvalitativ metode kjennetegnes av et fokus på tematisk dybde framfor bredde, noe som står i motsetning til kvantitativ forskning. Sosiolog Tove Thagaard (2009) viser til at kvalitative metoder er preget av fleksibilitet, nærhet og sensitivitet, med fokus på fortolkning av sosiale fenomener. Dette er kvaliteter som samsvarer med konstruktivistisk inspirert forskning.

Ifølge Thagaard (2009) er intervjuet en god metode for å få innsikt i andre personers tanker, følelser, selvforståelse og refleksjoner. Dette var årsaken til at jeg selv valgte å utføre kvalitative forskningsintervjuer, med fokus på ungdommers erfaringer og refleksjoner rundt den norske innvandringsdebatten. Intervjuer kan defineres som en samtale med en viss struktur og hensikt, der kunnskap produseres i interaksjonen mellom forsker og informant (Kvale og Brinkmann 2009:23). Denne formen for kunnskapsproduksjon vil jeg komme tilbake til senere i kapitlet.

Rekruttering

Etter å ha valgt intervju som forskningsmetode, var neste skritt på veien å rekruttere informanter til masterprosjektet. Målet var å rekruttere seks til åtte norskfødte ungdommer over 18 år, med lik representasjon av muslimer og ikke-muslimer. Jeg valgte å ta kontakt med ulike videregående skoler, siden jeg følte at det var en god strategi for å komme i kontakt med mange ungdommer på samme alderstrinn. Etter at jeg mottok tillatelse fra en av de utvalgte skolene til å gjennomføre forskningsintervjuene, ble seks elever rekruttert til prosjektet gjennom en avdelingsleder som var ansatt på den bestemte skolen.

I utgangspunktet hadde jeg et ønske om at alle intervjupersonene mine skulle være norskfødte, slik at de ville ha et mest mulig likt grunnlag for sin kunnskap om, eller innsikt i, norske medier. Imidlertid viste det seg å være vanskelig å få tak i norskfødte informanter, som i tillegg var muslimske. Dette hadde sammenheng med at den bestemte videregående skolen ikke hadde en så stor andel såkalte ”norskfødte med innvandrerforeldre” (SSB 2008), og det var viktig for meg at deltakelse i prosjektet skulle være fullstendig frivillig for elevene. I ettertid endret kriteriene mine seg i samsvar med de nye problemstillingene, noe som medførte at det var informantens ulike nasjonale tilknytning, og ikke religiøse, som framstod som viktig i analysen.

Utvalg

Mine informanter ble funnet basert på et *strategisk utvalg*, som kjennetegnes av at informantene besitter bestemte egenskaper og kvaliteter som er strategisk i henhold til problemstillingen (Thagaard 2009:55). Informantene består av seks ungdommer, tre gutter og tre jenter. De var mellom 17 og 18 år gamle da intervjuet fant sted, og gikk forholdsvis andre eller tredje året på samme videregående skole. Tre av mine informanter inngår i Statistisk sentralbyrå sin definisjon av ”innvandrere”, i og med at de er født i utlandet av to utenlandskfødte foreldre, og selv har innvandret til Norge i løpet av barndommen (SSB 2008). Perioden de har bodd i Norge varierer, og utgjorde på intervjuetidspunktet mellom 15 og 6 år. Fødselslandene deres er også ulike, og omfatter Nord- og Øst-Afrika, samt Sørvest-Asia (et område gjerne omtalt som ”Midtøsten”). Det som knytter de tre utenlandskfødte informantene sammen, er at alle tre identifiserer seg som muslimer. Dette var et bevisst valg fra min side, siden islam og muslimer i særlig grad har blitt fokusert på i den norske innvandringsdebatten. De resterende tre informantene var alle født i Norge av norskfødte foreldre, og hadde ingen fremtredende religiøs identitet. Siden jeg valgte å gå bort fra mediefokuset, og isteden fokusere på informantenes forestillinger rundt innvandring og norskhet, ble informantens religiøse identitet ikke like sentralt i oppgaven som det jeg først antok. Det er deres ulike posisjonering som henholdsvis ”norskfødt” og ”utenlandskfødt” som utgjør det primære analytiske skillet.⁶

For å oppnå så stor grad av anonymitet som mulig har jeg valgt å hverken navngi byen, skolen eller eventuelle ”opprinnelsesland” som kan knyttes til

⁶ Jeg har bevisst unngått å dele informantene mine inn i kategoriene ”norske” og ”innvandrere”, siden jeg mener dette er ekskluderende og i stor grad misvisende begreper i denne konteksten. Hvorvidt mine informanter bør betraktes som norske eller ikke avhenger etter min vurdering av deres statsborgerskap og selvoppfattelse, og dette ble ikke direkte tatt opp under intervjuene. De to kategoriene ”norskfødt” og ”utenlandskfødt” speiler informantens ulike subjektposisjoner, og vil benyttes der dette er relevant i analysen.

elevene. I tillegg har jeg endret alle navn, basert på navnestatistikk fra de ulike geografiske regionene. Grunnen til at jeg har valgt å gjøre det på denne måten, istedenfor å gi dem helt anonyme navn slik som ”Informant1”, ”Informant2” også videre, er for å gjøre det enklere for leseren å skille de ulike personene fra hverandre. I tillegg føler jeg at en slik anonymisering er med på å skape en større nærhet til elevene, enn det som ellers ville blitt fremkalt hos leseren ved bruk av tall. Under vises en oversikt over informantene, basert på rekkefølgen av intervjuene:

Arne	Norskfødt
Kathrine	Norskfødt
Tina	Norskfødt
Shada	Utenlandskfødt
Amran	Utenlandskfødt
Mehdi	Utenlandskfødt

Tabell 1: Informantene

Begrepsbruk og (re)produsering

Forskere kan være med på å (re)produsere ulike sannheter og virkeligheter, selv om dette kan være de samme ”sannhetene” som forskeren i utgangspunktet ønsket å kritisere eller destabilisere. Selv om jeg i oppgaven ønsker å overskride en dikotomi mellom ”oss” og ”dem”, kan de analytiske kategoriene jeg har valgt være med på å forsterke dette skillet. Dette handler hovedsakelig om kategoriene ”norskfødt” og ”utenlandskfødt”, som viderefører en forestilling om at opprinnelse er viktig. I forsøk på å unngå en slik dikotomisering, har jeg valgt å fokusere på både likhet og forskjell som eksisterer mellom informantene mine. Hvorvidt elevene befinner seg i den ene eller andre grupperingen vil kun bli lagt vekt på der dette har betydning for analysen for øvrig. Dette gjelder både i forhold til informantenes ulike fødeland og religiøse identitet.

Innsamling av materiale

Selve intervjuene fant sted i ulike grupperom på den utvalgte videregående skolen, der jeg snakket med hver elev på tomannshånd. Det var viktig for meg å være alene med hver av informantene for å skape en atmosfære av troverdighet og trygghet, slik at de kunne være mest mulig åpne om egne følelser og tanker. For å senere kunne nedskrive elevenes uttalelser så korrekt som mulig, og gi meg selv muligheten til å være til stede i selve intervjusituasjonen, ble alle

intervjuene tatt opp med en båndopptaker. Denne ble først satt på etter å ha fått godkjenning fra hver enkelt av mine samtalepartnere.

Før intervjuet delte jeg ut et dokument med informasjon om masterprosjektet, kontaktinformasjon og informantenes rettigheter. Særlig ønsket jeg å gjøre oppmerksom på at ungdommene ikke trengte å svare på spørsmål, og at de måtte si ifra hvis de følte at noen av spørsmålene var uklare eller feilaktig formulert. Kvale og Brinkmann skriver i denne sammenhengen:

En fordel med det kvalitative forskningsintervjuet er at intervjupersonen har et åpent felt av svarmuligheter, herunder en avvisning av premissene for intervjuers spørsmål (Kvale og Brinkmann 2009:183).

Flere av elevene sa tydelig ifra når de ikke forstod spørsmålet jeg stilte, men det var ingen som benyttet seg av muligheten til å kritisere selve spørsmålene mine. Dette kan indikere at de enten ikke var uenige i spørsmålsformuleringene, eller at jeg ikke hadde klart å opparbeide meg nok tillitt under samtalene. Imidlertid følte jeg at det var en god stemning under alle intervjuene, der samtlige av elevene, dog noen mer enn andre, delte informasjon om seg selv, egne tanker og erfaringer.

Intervjuguide

Intervjuguiden jeg benyttet kan karakteriseres som semistrukturert (Kvale og Brinkmann 2009), i den forstand at jeg hadde satt opp bestemte tema og spørsmål jeg ønsket å finne svar på, men at disse ikke nødvendigvis ble fulgt i streng forstand. Hvis informantene begynte å snakke om noe utover intervjuguiden, valgte jeg således å stille oppfølgingsspørsmål for å se hvor det ledet meg. Imidlertid gikk jeg gjennom de forhåndsbestemte temaene med alle informantene, i samme rekkefølge som det var lagt opp i intervjuguiden. Dette ble nok hovedsakelig gjort fordi jeg hadde lite erfaring med slike intervjusituasjoner, og dermed oppfattet det som en tryggere og enklere måte å utføre intervjuene på. Det kan derfor godt tenkes at intervjuene hadde forløpt annerledes hvis jeg hadde vært tryggere i rollen som intervjuer, og vært i stand til å stille mer åpne spørsmål, tilpasset hver elev.

Jeg merket imidlertid at de fleste intervjupersonene hadde lettere for å svare på mer konkrete spørsmål, og det var flere spørsmål som derfor ble litt for vage for dem. Dette gjaldt særlig spørsmål der de skulle fortelle om seg selv, og reflektere rundt ulike tema. Årsaken til dette kan være at informantene var ganske unge, og/eller ikke hadde reflektert like mye rundt slike spørsmål. Det kan også være at intervjusituasjonen var en ny opplevelse for dem, og at det ble

for stor kontrast til den vante klasseromsundervisningen som de nettopp hadde gått ut fra. I ettertid skulle jeg derfor ønske at jeg hadde endret intervjuguiden for å tilpasse den mer til informantenes alder og erfaring. Siden intervjuene ble gjennomført i løpet av en kort tidsperiode, var det imidlertid lite tid til å endre intervjuguiden underveis.

Relasjon mellom forsker og informant

I tråd med et konstruktivistisk forskningsblikk, betrakter jeg intervjuet som en meningsskapende kontekst, der mening skapes i relasjonen mellom intervjuer og informant (Thagaard 2009). I henhold til dette skriver Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer at ”betydningen av en handling eller et fenomen skapes i interaksjonen mellom mennesker eller mellom mennesker og ting” (2005: 10⁷).

Siden mening blir skapt i interaksjonen mellom forsker og informant, er det viktig at man som forsker reflekterer rundt posisjonering og maktaspektet ved intervjuet. Dorthe Staunæs og Dorte Søndergaard (2005) slår fast at møte mellom forskeren og kilden er preget av gjensidig posisjonering. Dette er særlig viktig å tenke på når forskeren kommer i nær kontakt med andre mennesker, slik som under kvalitative intervjuer.

Forskerens forforståelser er med på å forme måten forskeren skaper mening til dataene, og dermed hvilke ”sannheter” han/hun leser ut av den. Järvinen og Mik-Meyer refererer til Bourdieu, og hans tanke om at vi ikke kan ”nærme oss et empirisk felt uten å ha en teoretisk forforståelse og bestemte antagelser og forventninger” (Järvinen og Mik-Meyer 2005: 13⁸). Det er derfor ikke mulig for forskeren å legge fra seg sin teoretiske, subjektive referanseramme og komme fram til en sannhet. Ingar Kaldal skriver det på denne måten:

Måten ein gjer eit forskningsarbeid på, er frå den første idéen om eit prosjekt til bruken av språklege og stilistiske verkemiddel i framstillinga, alltid grodd ut av eit arsenal av forståing, tenke- og uttrykksmåtar som ein beherskar, og som ein finn naturleg å bruke – i ein bestemt diskurs eller kultur som ein skriv innafør (Kaldal 2003: 110).

Vitenskapsteoretiker og historiker Donna Haraway var en av de første til å påpeke at all kunnskap er *situert*, eller lokalisert på et bestemt sted. Forskeren kan derfor aldri observere virkeligheten som et nøytralt objekt, siden forskeren selv er situert. Haraway skriver: ”objectivity turns out to be about particular and specific embodiment” (1991:190). Dette betyr at forskeren selv, og den

⁷ Min oversettelse

⁸ Min oversettelse

konteksten forskeren befinner seg i, er med på å forme forståelsen av virkeligheten og av kunnskapen om den. Både språk, historie og kultur er med på å forme måten verden blir oppfattet på, og forskeren kan ikke distansere seg fra sin sosiale, kulturelle og geografiske situering (Bondevik og Rustad 2006). Dette er knyttet til den konstruktivistiske tanken om at det ikke kan eksistere én sann viten. Min situering, i form av mitt ståsted og mine kunnskaper og erfaringer, påvirker hele forskningsprosessen – fra datainnsamling til analysearbeidet. I denne sammenhengen gjelder dette særlig min posisjon som hvit, norskfødt kvinne. Selvrefleksjon rundt egen posisjon og rolle i forskningsprosessen er derfor viktig. Dette er særlig vesentlig for å unngå minorisering og annengjøring av informanter i eget forskningsarbeid (Kristensen 2011). Andre strategier jeg har benyttet for å motvirke slik annengjøring, er bruken av anførselstegn på begreper som jeg føler har en for generaliserende eller misvisende tone, slik som ”norsk”, ”innvandrere” og ”rase”.

Analysearbeid

Transkriberingen av intervjuene ønsket jeg å gjøre så kort tid som mulig etter hvert intervju, og dette ble i hovedsak gjort samme dag som intervjuet fant sted. Slik ville jeg prøve å få med så mange detaljer som mulig, mens jeg fortsatt husket dem. Å overføre fra talespråk til skriftspråk er alltid problematisk, siden det skal veldig lite til før meningsinnholdet i samtalen endrer karakter. Selv tilsynelatende enkle ting som tegnsetting og ”oversetting” av lokale uttrykksformer, kan ha store konsekvenser for hva som leses ut av sitatene. Under transkriberingen hørte jeg derfor gjennom hver setning flere ganger, for å unngå at meningsinnholdet i informantens uttalelser forsvant i teksten. For å gjøre teksten mest mulig flytende og lettlest valgte jeg å skrive sitatene i korrekt skriftlig form, på bokmål. I samme hensikt ble enkelte gjentakelser og fyllord, slik som ”liksom”, ”altså” og ”eh”, kuttet bort der dette ikke hadde innvirkning på helheten. Slike muntlige talestiler kan virke usammenhengende, og kan tidvis føre til at informantene virker lite intelligente, når dette blir overført til skriftlig form (Kvale og Brinkmann 2009). Latterutbrudd og kremting har blitt beholdt gjennom bruk av klammer, mens tekst i kursiv representerer ord som elevene la ekstra trykk på.

I den innledende delen av analysen begynte jeg å kategorisere teksten, der jeg oppsummerte hva hver av informantene mine svarte på hvert enkelt tema og spørsmål. Dette ga meg en god, men forenklet, oversikt over funnene mine, samt en enkel måte å sammenligne informantens ulike svar. Det var i løpet av denne prosessen at jeg begynte å legge mindre vekt på mediespørsmålene, som ofte hadde gitt korte svar, og mer vekt på samtalen rundt innvandring og

multikulturalisme, der informantene hadde kommet med fyldigere og mer reflekterende uttalelser.

I analysearbeidet har jeg valgt å legge meg nært opptil informantenes utsagn, noe som betyr at deres sitater er bærende for hele analysen. I stedet for å finne ut hva elevene har ment med det de sier, er mitt hovedmål å finne ut hvilke forestillinger, eller diskurser, som disse utsagnene snakker frem. Dette henger sammen med det Kathy Charmaz skriver om forskerens forhold til forskningsdeltakerne: "We try to understand but not necessarily adopt or reproduce their views as our own; rather we interpret them" (2011:19).

Diskursanalyse

People use language (talk) to construct versions of the social world.
(Bonilla-Silva og Forman 2000:69)

Min analytiske tilnærming er inspirert av diskursanalysen, med dens fokus på språk og konstruering av viten. En slik inspirasjon innebærer at jeg benytter meg av diskursanalysens generelle prinsipper, istedenfor å knytte meg til én bestemt diskursiv retning. Diskurs i seg selv er imidlertid et omfattende begrep med mange definisjoner. Marianne W. Jørgensen og Louise Phillips forklarer det generelt som "en bestemt måte å snakke om og forstå verden (eller et utsnitt av verden) på" (1999:9⁹). En annen måte å definere diskurs på er som de "tenke- og talemåtar som rår i eit samfunn, og som er med på å regulere og styre det sosiale og kulturelle livet folk lever" (Kaldal 2003: 109). Diskurser former, gjennom språket, vår forståelse av virkeligheten, og den måten vi kan snakke og tenke om verden på. Dette blir gjort ved at diskursene fremstår som mer eller mindre normale, som ting vi tar for gitt (Neumann 2001). En diskursanalytikers oppgave er derfor å studere "how people do the transparently obvious" (Harvey Sacks, sitert i Nikander 2006:9). Det er særlig dette fokuset på meningsproduksjon, og ideen om "tatt-for-gitt-heter", som vil overføres på den videre analysen av videregående elevenes uttalelser.

Gjennom å begrense hva som kan tenkes, sies å gjøres, skaper diskursene de ulike subjektposisjonene som vi kan innta i ulike sammenhenger (Schmauch 2006; Staunæs 2003). Vi har derfor ikke mulighet til å besitte alle slags subjektposisjoner: Kjønn, etnisitet, klasse og alder er blant de begrensningene som påvirker hvilke posisjoner som er tilgjengelige for oss. En diskursanalytiker ønsker derfor å avdekke hvordan mennesker kategoriseres, og hvilken betydning

⁹ Min oversettelse

denne kategoriseringen har på folks handlingsmuligheter (Jørgensen og Phillips 1999).

Diskursene påvirker også hva som anses som passende å snakke om i ulike sosiale settinger, og hvilken kunnskap som fremstår som mest ”sann”. Makt er innenfor dette perspektivet knyttet til hvem som besitter definisjonsmakten eller tolkningsretten, og får fremmet sin ”sannhet” på bekostning av andres. Det er imidlertid ikke slik at det kun er majoriteten, eller eliten, som har slik makt: ”Uansett hvordan vi er posisjonert, tvinges vi til å anvende de representasjoner og diskursive elementene som finnes i den konteksten vi befinner oss” (Schmauch 2006:21¹⁰). Dette betyr at man som forsker selv er innvevd i de diskursene man ønsker å belyse. Under hele arbeidet med masteroppgaven var det derfor viktig for undertegnede å opprettholde et undersøkende og kritisk blikk rettet mot egne representasjoner.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg redegjort for prosessen i datainnsamlingen, der jeg benyttet meg av individuelle, kvalitative intervjuer med seks videregående elever. I samsvar med konstruktivismen, betrakter jeg intervjuet som en meningsskapende kontekst, der mening blir konstruert i relasjonen mellom forsker og informant. I denne sammenhengen blir det like viktig å fokusere på egen situering, som på informantens posisjonering. Mitt analyseverktøy er inspirert av en generell diskursanalyse, med fokus på å finne fram til de tatt-for-gitt-heter som snakkes fram rundt innvandring, norskhet og kultur. I den sammenhengen er det viktig å påpeke at man som forsker ikke kan unnsnippe de diskursene som til enhver tid er gjeldene i samfunnet, slik at man selv må betraktes som en del av de diskursene man ønsker å analysere frem.

¹⁰ Min oversettelse

Kapittel 4: Innvandrerbilder

I den norske offentligheten eksisterer det ulike innvandringsbilder, i form av vedtatte forestillinger rundt hvem innvandrerne ”er”. Disse bildene eller forestillingene er ikke alltid så lette å finne, siden enkelte av dem er blitt så selvfølgeriggjorte og inngår i våre tatt-for-gitt-heter. Dette medfører at selv antatt nøytrale fremstillinger av innvandrere kan være basert på bestemte, ofte negative, forestillinger. I dette kapittelet vil jeg se nærmere på hvordan mine informanter omtaler innvandring og innvandrere. Det primære spørsmålet jeg stiller er: Hvilke forestillinger om innvandrere snakkes fram av videregåendelevende? I denne forbindelse er jeg ikke interessert i hvorvidt disse innvandringsbildene er objektivt ”sanne” eller ”gale”. Fokuset er isteden lagt på hvilke forestillinger informantene mine, ofte ubevisst, trekker fram som viktige og ”sanne”.

På de påfølgende sidene vil jeg for det første se på hvilke egenskaper eller karakteristikk som informantene knytter til ”innvandrerer”. For det andre vil jeg se på hvordan de ulike innvandringsbildene er kjønnet, og i stor grad baserer seg på forestillingen om en *mannlig* innvandrer. Et gjennomgående tema vil være spenningen mellom motstridende innvandringsbilder, og de motstandsstrategier som særlig de utenlandskfødte informantene benyttet seg av.

Den gode versus den dårlige

Mennesker er klassifiserende vesener. Dette betyr at vi deler objekter og mennesker rundt oss inn i forståelige og avgrensede kategorier, for å gjøre den verden vi lever i litt enklere å forstå. I en verden fylt med mangfold, flyt og kompleksitet, finnes det en trygghet i det å skape kategorier som hjelper oss med å rydde opp i denne tilsynelatende rotete tilværelsen. Thomas Hylland Eriksen skriver om klassifikasjon at:

I likhet med språket virker klassifikasjoner frigjørende og hemmende på samme tid; de skaper både muligheter og begrensninger for tanke og handling (Eriksen 1998:321).

Problemet med slike inndelinger er at de gjerne fremstår som forenklete og generaliserende oppfatninger av hvordan andre mennesker faktisk er. Enkelte grupperinger i samfunnet, slik som for eksempel ”innvandrere”, blir dermed redusert til stereotypier, uten at man får med seg at virkeligheten er mye mer komplisert enn som så. Slike stereotypier kan betegnes som ”en rigid, endimensjonal presentasjon av forskjellige, mangefasetterte fenomener (Sollund 2007:279). Et fellestrekk for alle stereotypier er med andre ord at de ignorerer

variasjon og essensialiserer bestemte egenskaper internt, samtidig som de forsterker antatte forskjeller eksternt.

I denne delen av kapittelet vil jeg vise hvilke egenskaper og karaktertrekk som mine informanter knyttet til bildet av ”innvandreren”. Disse bildene kan tolkes som ulike stereotyper som elevene trakk på i deres omtale av innvandrere. Som vi skal se, var disse stereotypene både av positiv og negativ art. Arne var kanskje den av informantene som uttrykte dette spennet mest eksplisitt:

[...] jeg synes de som kommer hit og utnytter systemet vårt, og mottar penger fra NAV og ikke gidder å få rævva i gir og bidra, de kan vi sende tilbake igjen – det gjør meg ingenting. Men de som faktisk er her og bidrar og hjelper til å bygge Norge til et bedre land, de – *fantastiske* folk, glad for å ha dem her, fortsett sånn. (Arne)¹¹

I dette sitatet blir innvandringsbefolkningen delt inn i to ulike grupperinger. På den ene siden finner vi de som er med på å arbeide og ”bygge Norge”, mens på motsatt side er de som ikke er i arbeid, men isteden mottar pengestøtte fra NAV – de som kan oppfattes som å ødelegge, eller bryte ned, Norge. Disse grupperingene kan betraktes som normative, i den forstand at Arne tydelig setter den ene grupperingen høyere enn den andre – nemlig dem som er i arbeid (”*fantastiske* mennesker”). På den måten kan man si at det her er snakk om forestillinger om ”den gode” versus ”den dårlige innvandreren”. Videre i kapittelet vil jeg ta for meg de ulike undergruppene av ”gode” og ”dårlige innvandrere” som informantene mine snakket fram under intervjuene.

Den arbeidende versus den trygdede

I sitatet overfor ble sysselsetting presentert som den primære skillelinjen mellom ”gode” og ”dårlige innvandrere”, der forestillingen om ”den arbeidende innvandrer” framstod som en kontrast til ”den trygdede innvandrer”. I fortsettelsen av samtalen gikk Arne nærmere inn på det sistnevnte innvandringsbildet:

Og når Norge snakker om at vi trenger X antall nye arbeidere i løpet av 2020, og at vi trenger å importere dem; nei, vi trenger ikke det. Vi trenger bare at de som er her allerede skal få seg opp av rævva og begynne å jobbe. Vi har nok folk, det er bare ingen som arbeider. (Arne)

¹¹ Siden ett sitat kan inneholde mange interessante, men tematisk atskilte, funn, hender det at de samme sitatene blir benyttet gjentatte ganger i løpet av denne oppgaven. For å gjøre teksten mest mulig oversiktelig har jeg imidlertid valgt å dele opp sitatene så langt det lar seg gjøre, og kun fokusere på de tendensene som er relevante i henhold til den bestemte analysen.

Her blir ”innvandrere” portrettert som arbeidsløse snyltere som, i motsetning til den andre grupperingen, ikke er med på ”å bygge Norge”. Slike ”innvandrere” blir betraktet som et tapsprosjekt for Norge, siden de tar mer fra staten enn det de gir tilbake. På den måten blir ”de snyltende innvandrerne” fremvist som en byrde for ”det norske fellesskapet”, og som vist i det første sitatet er Arne sin løsning at disse blir sendt ut av landet. Et slikt syn på innvandring kan assosieres med en svingdør, der innvandrere kommer inn døra til Norge, men kan (og bør) sendes ut igjen hvis de ikke oppfyller enkelte krav. I dette tilfellet handler kravet om å kunne bidra til ”det norske samfunnet” gjennom lønnet arbeid.

Det var ikke bare Arne som assosierte snylting og trygd med innvandrere. Også Kathrine uttrykte et lignende innvandringsbilde, i forbindelse med hennes reaksjon på Statistisk sentralbyrå sin prognose om Oslos økte ”innvandringsbefolkning” i 2040:¹²

Altså, det gjør ikke meg noe så lenge de ikke kommer og bare skal leve på trygd, liksom. [ler] Så lenge de bidrar til samfunnet så er det det samme for meg [...] (Kathrine)

I den første delen av sitatet ler Kathrine av tanken på at ”innvandrere” kun kommer til Norge for å leve på trygd. I samtalen med henne forstod jeg denne latteren som et tegn på at hun selv distanserte seg fra bildet av ”den trygdede innvandrer”. Likevel eksisterer dette innvandringsbildet hos Kathrine, noe som blir bevist ved at hun i det hele tatt nevner det. For at man skal kunne snakke om et fenomen, må man også ha en forståelse av dets tilværelse i verden. ”De trygdede innvandrerne” blir dermed kun mulig å snakke om på en forståelig måte, i den grad det skapes en felles oppfatning om at de faktisk eksisterer.¹³ Et slikt argument henger sammen med ideen om at språk er med på å konstituere virkeligheten. Det er gjennom språket verden rundt oss tillegges mening, og ulike innvandringsbilder skapes.

I den andre delen av sitatet kommer det frem at Kathrine deler Arne sin formening om at ”innvandrere” bør *bidra* til ”det norske samfunnet”. Akkurat hva som legges i ”bidra”-begrepet blir riktignok uuttalt, men siden det blir nevnt i forbindelse med trygding, kan man tolke det dit hen at det her også er snakk om sysselsetting. Lønnet arbeid vil igjen være det som skiller en ”god” og en ”dårlig” innvandrer fra hverandre.

¹² Halvparten av Oslos befolkningen vil ha innvandrerbakgrunn innen 2040, ifølge tall fra Statistisk sentralbyrå (Texmon 2012)

¹³ Dette trenger ikke å bety at fenomener må ha en materiell eksistens: mange fenomener eksisterer i verden kun som sosiale konstruksjoner eller delte kollektive forestillinger

Shada var en av informantene som uttrykte en opposisjon mot slike ”dårlige” bilder av den snyltende eller arbeidsløse ”innvandreren”. Hun la vekt på den ”gode” siden ved ”innvandringsbefolkningen”, ved å peke på den økonomisk integrerte middelklassen av ”innvandrere”:

[...] de [media] har et bilde av at innvandrere kommer og at de bare sitter her og gjør ingenting. Og alt det der, liksom. Men jeg vet jo at mange innvandrere kommer hit som leger, ingeniører, og har begynt å jobbe på vanlig måte. Eller så studerer de veldig mye for å begynne å jobbe.
(Shada)

Shada snakker her ut fra egen erfaring. Hennes far var selv utdannet lege i hjemlandet, og etter at han kom til Norge fullførte han en mastergrad i nevrovitenskap. Det er slike eksempler som trekkes fram som et motsvar til de innvandringsbildene Arne og Kathrine bygger på i sine sitater. Innvandringsbefolkningen blir her fremstilt som å bidra like mye til fellesskapet som andre ”nordmenn”.

Den kvinnekontrollerende versus den kontrollerende kvinne

Det var ikke bare forestillingen om ”den trygdede” innvandreren som Shada nyanserte i løpet av samtalen. Også bildet av ”den kvinnekontrollerende innvandreren”, som hun særlig følte ble knyttet til den muslimske mannen, ble det rettet kritikk mot:

De viser i media at det er mannen som har kontrollen og alt det der. Men virkeligheten er at damene har kontroll. [...] Altså, i X-land så vet jeg at damene har kontroll – det er de som bestemmer i huset og sånne ting.
(Shada)

Igjen kan Shada bruke egne erfaringer fra sin familie og opprinnelsesland for å motsette seg et stereotypisk bilde av ”den kontrollerende innvandringsmannen”. Hun viser til at hun selv er vant med at det er kvinnene som har kontroll, ved at de blant annet kan betraktes som sjefen i hjemmet. På denne måten posisjonerer Shada ”innvandrerkvinnen” som et handlekraftig subjekt, i motsetning til forestillingen av dem som passive objekter som blir kontrollert av menn. Dette kan således også betraktes som en form for motstand rettet mot forestillingen av ”innvandrerkvinnen” som et offer. Arne uttrykte at media ofte portretterer kvinner med innvandringsbakgrunn på nettopp denne måten. På spørsmål om hvordan han føler at kvinner og menn med innvandringsbakgrunn blir fremstilt i media, svarer han:

Jeg vil si at hvis jeg skulle trodd noe selv, så ville jeg ha tenkt at de ville blitt framstilt, altså utenlandske kvinner ville blitt litt som *offer* da. (Arne)

Tanken om at ”innvandrer mannen” har et annet kvinnesyn enn det andre ”norske” menn har, kommer fram i intervjuet med Tina. På spørsmålet om hva hun tenker om at ”innvandrere” får ta med seg sine kulturer og religioner til Norge, svarer hun:

Det er jo store forskjeller på dem da. For noen er det liksom sånn at – det er jo noen som ikke har noe bra kvinnesyn, for eksempel. Og det kan gå ut over mange av kvinnene her også. (Tina)

Tina begynner sitatet med å påpeke at det er store forskjeller mellom innvandrere som kommer til Norge. Fokuset blir deretter rettet mot at enkelte av disse ikke har noe ”bra kvinnesyn”. Dette uttrykkes som et problem, siden slike dårlige holdninger også kan gå ut over andre kvinner som bor i Norge. Hva som menes med ”dårlig kvinnesyn” blir mer spesifisert senere i samtalen, der jeg spør Tina om hennes egne erfaringer sammenlignet med medias avbildning av ”innvandrere”:

Mine erfaringer – jeg har jo ikke så mye erfaringer med det. Men, du ser jo at de har et helt annet kvinnesyn. Det merker du jo hvis du er i et annet land. For eksempel i Tyrkia eller noe, så er de mye mer *pågående* der enn det ellers gutter – eller menn – er i andre land, der de har mer respekt for kvinner. Og det merker du uansett når du går på gata en lørdagskveld. (Tina)

Større pågåenhet på gata blir i dette sitatet direkte sammenkoblet med ”innvandrer menns” mindre respekt for kvinner. Det at menn i andre land, slik som Norge, er mindre pågående når de ”sjekker damer”, kan derfor bli tolket som et tegn på at de har et bedre kvinnesyn generelt. Tyrkiske menn dårlige kvinnesyn blir således indirekte distansert fra de gode holdningene til ”norske” menn. Sagt på en annen måte blir enkelte ”innvandrer menn” benyttet av Tina i en annetgjøringsprosess, der de fremstår som en negativ motsats til blant annet ”norske” menn. Wendy Brown (2008) har beskrevet dette fenomenet som en ”kjønnet rasisme”, der forestillingen om ”the civilized gender-equal us” blir satt opp mot bildet av ”the uncivilized sexist them”, som en legitimering av intolerante holdninger rettet mot ”de andre”.

Det bør poengteres at jeg ikke har som mål å kritisere Tina for at hun ønsker å gå i fred på gata, eller at hun uttrykker bekymring for det hun opplever som respektløse holdninger mot kvinner. Det som er interessant i henhold til min problemstilling er at Tina snakker fram ”den kvinnefiendtlige mannen” som et

fremtredende innvandringsbilde, på tross av at hun poengterer at det er ”store forskjeller på dem”.

Den kriminelle versus den fredelige

Når et vi først er etablert, finnes det også noen andre. Et særtrekk ved andre (særlig utlendinger og minoriteter) er at de framstilles som påfallende mer kriminelle enn det vi selv er. (Simonsen 2007:318)

Av alle innvandringsbildene som dukket opp hos mine informanter, var det forestillingen om kriminalitet som var det mest fremtredende. Selv om jeg aldri tok opp dette som et tema i intervjuguiden, var det noe som både de norskfødte og de utenlandskfødte informantene pekte på i løpet av samtalene våre. Sitatet under er et eksempel på dette, der Shada snakker om de negative sidene ved innvandring:

[...] det er ikke alle innvandrere som er snille, på en måte. Mange innvandrere har dårlig bakgrunn og sånn – kanskje kriminaliteten ville økt i Oslo, med mange innvandrere. (Shada)

Forestillingen om at økt innvandring også vil medføre økt kriminalitet, bygger på en forståelse av at ”innvandringsbefolkningen” er mer kriminell enn den øvrige ”norske” befolkningen. Hva som menes med ”dårlig bakgrunn” blir ikke spesifisert av Shada i dette sitatet. Muligens er hennes poeng basert på tanken om at enkelte ”innvandrere” har opplevd negative hendelser, slik som mange flyktninger har, og derfor vil ha lettere for å henfalle til kriminell atferd etter ankomsten til Norge. En annen tolkning er at ”utlendinger” generelt er mer kriminelle enn ”nordmenn”, og at de som kommer til Norge som innvandrere vil videreføre sin kriminelle atferd.

Arne var blant dem som ønsket å nyansere bildet av ”den kriminelle innvandrerer”. Da jeg spurte hva han synes om nyhetssaken om at halvparten av Oslos befolkning vil ha innvandrerbakgrunn i år 2040 (Texmon 2012), svarte han følgende:

[...] Har ikke noe imot det egentlig. Jeg tror ikke kriminaliteten kommer til å gå opp eller ned likevel, jeg – så da er det greit. (Arne)

Her motsetter Arne seg bildet av ”innvandrerer” som mer kriminell enn gjennomsnittet, ved at han påpeker at han tror kriminaliteten vil holde seg stabil selv om det kommer flere innvandrere til Norge. Det er likevel tydelig at Arne setter kriminalitet i forbindelse med innvandring, og derfor er bildet av ”den kriminelle innvandrerer” fortsatt til stede i sitatet. Mens Shada pekte på en direkte

kobling mellom innvandring og kriminalitet, er denne sammenkoblingen mer implisitt hos Arne.

Mehdi ønsket å gi et alternativt bilde til forestillingen om ”den kriminelle innvandrer”. Dette kom opp under den delen av samtalen som handlet om medias omtale av Arfan Bhatti¹⁴:

Det gir et dårlig syn for oss som prøver å være fredelige og prøver å...
omfavne, nei – prøver å bo her som vanlige folk, da. (Mehdi)

Her blir den kriminelle Bhatti satt i opposisjon til forestillingen av ”den fredelige innvandrer”, som kun ønsker å leve som ”vanlige folk”. Mehdi plasserer seg selv i den sistnevnte grupperingen. En slik vektlegging av seg selv som fredelig og vanlig, dukket ikke opp i mine samtaler med de norskfødte informantene. Det kan tyde på at de ikke hadde det samme behovet for å fremstille seg selv på en slik måte. Kanskje hadde dette sammenheng med min posisjon som en norskfødt ikke-muslim, som i møte med de utenlandskfødte informantene framstod som en representant for ”det norske samfunnet”. I en slik tolkning vil jeg være en person som trenger å bli overbevist om at alle innvandrere og muslimer i Norge ikke er som Bhatti, men isteden vanlige og fredelige mennesker. Sitatet kan også forstås som et ønske fra Mehdi om å bli inkludert i kategorien ”vanlig, norsk statsborger”, istedenfor å bli betraktet som en representant for ”den kriminelle innvandrer”.

Normering av marginalitet

Bhatti er en person som har fått mye medieoppmerksomhet for sine ekstreme religiøse ytringer og handlinger. I sitatet fra Mehdi blir han derfor kategorisert som en ”dårlig innvandrer”, og en person som setter ”vanlige innvandrere” i et dårlig lys. Dette er et eksempel på at de utenlandskfødte informantene satte seg selv opp mot bestemte negative innvandringsbilder. Alle mine utenlandskfødte informanter benyttet seg av denne strategien, særlig når det var snakk om Arfan Bhatti eller mulla Krekar¹⁵. Årsaken til at nettopp disse mennene ble trukket fram, var fordi de var involvert i to av mine eksempler på mediasaker som omhandlet innvandrere. Selv om jeg nevnte de samme sakene under alle

¹⁴ Arfan Bhatti er født i Norge, og har pakistanskfødte foreldre. I norske medier blir han ofte presenterer som en ”radikal islamist” og han har blitt tiltalt og dømt for flere alvorlige kriminelle handlinger. Under intervjuetidspunktet var han i medias søkelys i forbindelse med en demonstrasjon foran Stortinget, der kravet var at norske soldater måtte trekkes ut av den pågående krigen i Afghanistan.

¹⁵ Mulla Krekar heter egentlig Najumuddin Faraj Ahmad. Han er en irakisk kurder som kom til Norge som kvoteflyktning i 1999. Norske medier har blant annet rettet søkelyset mot mulla Krekar i forbindelse med at han ble oppført på FN's terrorliste. I tiden før intervjuet ble det fokusert på den 5-årige dommen han fikk i Norge for utførelse av terror- og drapstrusler.

intervjuene, var det imidlertid ingen av de norskfødte informantene som fokuserte like mye på Bhatti og Krekar som det de utenlandskfødte gjorde. Siden disse mennene er så fremtredende i norsk offentlighet, virket det som det var viktig for de muslimske informantene å gi tydelig uttrykk for hva de mente. Det var imidlertid enkeltpersonene selv, og ikke medias omtale, som ble satt i fokus:

Jeg synes han [Bhatti] er veldig dårlig eksempel for muslimer, og han setter muslimene i et dårlig lys, hvis du skjønner hva jeg mener. Han kaster oss til ulvene. (Amran)

Mulla Krekar er jo fra Irak, så det er jo bare å dra dit. Men, nei – han lever her fortsatt, han tar pengene fra Norge og sånt. Og så sier han i tillegg at ”jeg liker ikke å bo her, jeg liker ikke å gjøre det der” – dra tilbake da. Hva er det du venter på? (Shada)

Informantene distanserer seg her fra meningene og handlingene til Krekar og Bhatti, og setter slike religiøse ekstremister i opposisjon til seg selv og andre muslimer. På denne måten skaper de en distinksjon mellom ”gode” og ”dårlige” innvandrere og muslimer, der de plasserer seg selv i den førstnevnte kategorien. En slik distansering er et eksempel på intern normering, der det blir pekt på ”riktige” og ”gale” former for marginalitet. En annen betegnelse på dette fenomenet er ”normering av marginalitet” (Bromseth 2007). Dette innebærer at informantene både konstruerer en grensesetting mellom ”innvandrere” og ”nordmenn”, samtidig som de skaper grenser mellom seg selv og andre ”innvandrere”.

Men selv om de skaper en distansering til de ”dårlige innvandrerne”, virker det likevel som om nyhetssaker om mulla Krekar og Bhatti påvirker de utenlandskfødte informantene i negativ grad. Når jeg spør Amran om hvordan han føler media fremstiller Bhatti, svarer han følgende:

Jeg bruker ikke å lese tingene hans. Jeg synes det er altfor trist da. Jeg blir liksom *flau* over meg selv. (Amran)

På samme måte uttrykker Mehdi at han ikke leser saker som omhandler Bhatti eller mulla Krekar:

Jeg kan ikke huske så mye om mulla Krekar, for ham orker jeg ikke å lese noe om. [...] Bhatti leser jeg heller ikke noe mer om – han også er en person som jeg ikke liker fordi han burde egentlig bli sendt hjem, mener nå jeg. Men han [Krekar] har også rare meninger, akkurat som Bhatti. Han er også en – jeg mener han er en ekstremist han også. (Mehdi)

Her kommer det fram at både Mehdi og Amran synes det er ubehagelig å lese nyhetssaker som omhandler mulla Kreker og Bhatti. Dette kan tyde på at de ikke klarer å distansere seg helt fra bildet av den ”kriminelle” eller ”ekstremistiske innvandreren”. Tydeligst blir det i Amran sin uttalelse om at han blir flau over seg selv når han leser saker om Bhatti. Til sammenligning er det ingen av de norskfødte informantene som uttrykker at negative mediebilder av ”innvandrere” har hatt innvirkning på deres eget selvbylde. Årsaken kan være at de posisjonerer seg selv som ”etniske nordmenn”, der ”innvandrere” som Bhatti og Krekar blir plassert utenfor grensen til norskhet og selvidentifisering. Dette er noe jeg vil komme tilbake til i neste kapittel.

Den mannlige innvandrer

Under intervjuene ønsket jeg opprinnelig å få vite mer om informantenes forståelse av hvordan innvandrer menn og –kvinner blir framstilt i media. I ettertid har kjønnsfokuset mitt imidlertid skiftet mot å betrakte hvordan ”innvandreren” blir kjønnet gjennom informantenes uttalelser. Etter å ha lest gjennom datamaterialet med ”kjønnsbrillene” på, kom det til syne at nærmest samtlige informanter, både norskfødte og utenlandskfødte, snakket om *mannlige* ”innvandrere”, selv om dette ikke alltid ble sagt eksplisitt. En av årsakene til at jeg hevder dette, er på bakgrunn av de temaene som ble tatt opp under samtalene våre.

I stor grad fokuserte informantene på kriminelle handlinger, slik som voldtekt og terror, i sine beskrivelser av mediasaker om innvandring. Flere av (de norskfødte) informantene nevnte også at enkelte ”innvandrere” har et dårlig kvinnesyn. Selv om sitatene ikke utelukker at det er kvinner som utfører de kriminelle handlingene, eller har et dårlig kvinnesyn, vil jeg hevde at det er mest sannsynlig at informantene her snakker om innvandrer *menn*. Dette er i samsvar med de enkeltpersonene informantene mine omtaler i forbindelse med innvandringsaker i media, der blant annet mulla Krekar og to mannlige fotballspillere blir nevnt. Ingen av informantene snakket eksplisitt om kvinner i forbindelse med innvandring, før jeg nevnte Maria Amelie som et eksempel på en stor mediasak. Når jeg skriver at de ikke snakker om kvinner *eksplisitt*, er det fordi enkelte av informantene gikk inn på mer kjønnsnøytrale saker, slik som utsendelsen av asylbarn, som kan gjelde både gutter/menn og jenter/kvinner.

Min påstand om at ”den mannlige innvandreren” kan betraktes som ”standardinnvandreren”, er også basert på informantenes svar på spørsmålet om hvordan kvinner med innvandrerbakgrunn blir framstilt i media:

Jeg må si at jeg ikke akkurat har sett mye kvinner, utenlandske kvinner, i media. (Arne)

Det er jo mye snakk om mennene. Kvinne blir mer holdt tilbake, føler jeg. [...] Det er ikke mye snakk om kvinnene, nei. (Tina)

Her ser vi at to av informantene sier rett ut at de ikke kjenner til ”den kvinnelige innvandrerer” i media. Det er en god indikasjon på at når de snakker om ”innvandrerer” ellers i intervjuet, så snakker de om ”den *mannlige* innvandrerer”. Andre svar på dette spørsmålet fokuserte, som vi har sett, enten på at kvinnene blir fremstilt som undertrykte ofre, eller det ble trukket frem nyhetssaker som omhandlet bruk av hijab eller omskjæring av kvinner:

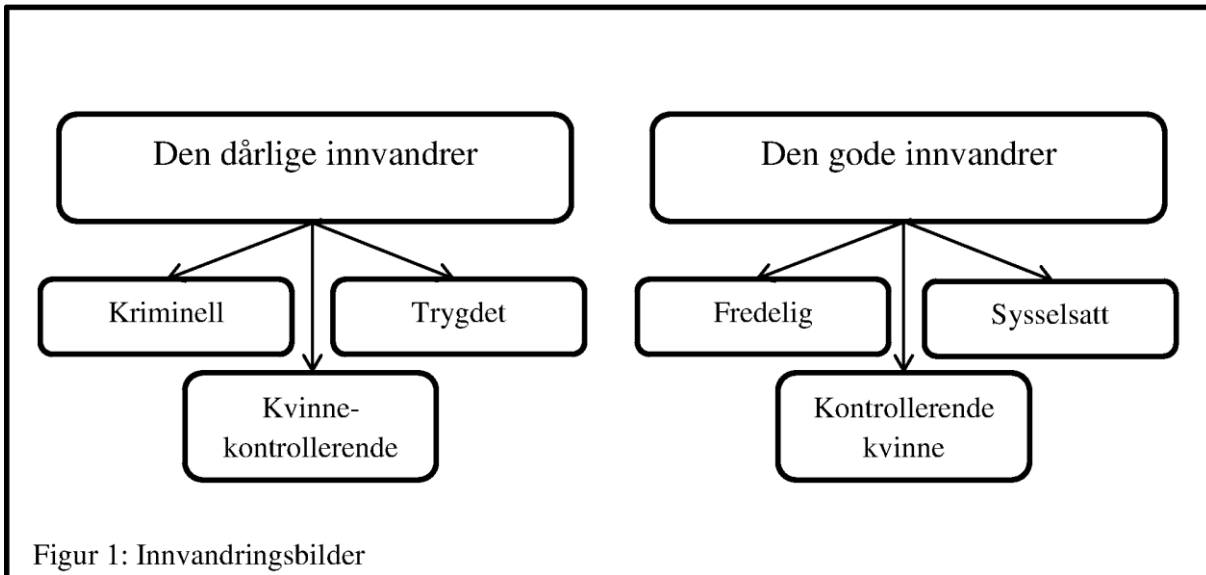
Det er mer sånn – de [innvandrerkvinnene] må underkaste seg mannen og alt det der. De gjør alt mannen sier og sånne ting. De blir fremstilt som *tjenere* til mannen. (Shada)

[D]et var jo en sak en stund tilbake om muslimske kvinner skulle få lov til å ha på hijab når de skulle jobbe i politiet. Det ble jo en stor sak ut av. [...] Det er jo en stund tilbake, da var det omskjæring av kvinner. (Kathrine)

Dette var imidlertid ikke saker som ble tatt opp ellers i intervjuet, og det var heller ingen som betraktet ”innvandrerer” generelt som ofre. Som nevnt var det forestillingen om ”den kriminelle innvandrerer” som var det sterkeste innvandringsbildet hos informantene, og dette kan sannsynligvis være ensbetydende med en ”mannlig kriminell innvandrer”. Kvinnen kan dermed, med Simone de Beauvoirs (2000) ord, bli betraktet som ”det annet kjønn” i informantenes innvandringsbilder.

Oppsummering

Dette kapittelet har belyst hvilke innvandringsbilder eller -stereotypier som informantene mine snakker fram i løpet av intervjuet. Disse bildene kan fremstilles på denne måten:

Dette må betraktes som en forenklet modell, der de ulike underkategoriene kan peke mot flere innvandringsbilder. Et viktig poeng med modellen er å vise fram hvordan forestillingene om "den gode innvandrer" kan betraktes som et motsvar til forestillingene om "den dårlige innvandrer". De to fremstillingsformene fører også med seg to ulike syn på "innvandrerkvinnen", som henholdsvis undertrykt av en kontrollerende "innvandrer" eller en som har kontroll over seg selv og sitt hjem. Det kan virke som det særlig var et behov blant de utenlandskfødte informantene å vise fram de positive innvandringsbildene, for å balansere de ellers negative stereotypiene av innvandrere i norsk offentlighet. Dette kan betraktes som en form for motstand, der kjønn ("kvinner har makt"), klasse ("vi har gode jobber") og assimilering ("vi lever som vanlige folk") ble trukket frem.

Det må riktignok poengteres at jeg ikke har snakket med nok informanter til å kunne trekke en generell linje mellom de norskfødte og utenlandskfødte ungdommenes innvandringsbilder. I stor grad var det de samme forestillingene som gikk igjen hos samtlige informanter, uavhengig av deres fødested. Særlig bildet av "den kriminelle innvandrer" virker å være sterkt til stede hos alle elevene, selv om enkelte ønsket å nyansere eller forkaste denne betraktningen. En annen forestilling som jeg fant igjen hos alle informantene, var tanken om innvandrerens som *mannlig*. De overnevnte innvandringsbildene kan derfor betraktes som å være kjønn.

Kapittel 5: Norskhetens grenser

Byr meg ikke spesielt om hva slags folk som er i Norge, så lenge de oppfører seg. (Arne)

Så langt har vi sett hvordan informantene mine omtaler innvandrere, og hvordan deres uttalelser kan deles inn i ulike innvandringsbilder. I dette kapittelet skal vi se nærmere på hvilke grensemarkører elevene benytter i henhold til hva som oppfattes som ”norsk”. Det er viktig å poengtere at jeg er opptatt av hvordan informantens språkbruk virker grenseproduserende, og ikke av hva informantene mener om norsk innvandringspolitikk. Blant annet uttrykte Arne at han definerer alle med norsk statsborgerskap som norske, og poengterte at såkalte andregenerasjonsinnvandrere er norske i hans syn. Likevel vil det komme frem at informantenes språkbruk tidvis står i kontrast til deres uttalte innvandringsinkluderende holdninger.

Grensesetting og grensemarkører

Innvandrerbefolkningen ses som de andre, og vurderes ut fra de problemer disse andre kan påføre oss (Prieur 2007:48).

Alle mennesker skaper fellesskap med noen, samtidig som de konstruerer grenser mellom seg selv og andre. Slike prosesser blir betraktet som kjernen i identitetsskaping: For å kunne identifisere deg med noen, må du også skape en distanse fra andre. Seyla Benhabib skriver det på denne måten: ”Since every search for identity includes differentiating oneself from what one is not, identity politics is always and necessarily a politics of the creation of difference” (1996:3). ”Nordmenn” som gruppe kan således ikke eksistere uten at det skapes andre grupper som blir betraktet som ”ikke-nordmenn”. I tidligere tider var kanskje ”svensker” den viktigste gruppen som ”nordmenn” sammenlignet seg med og atskilte seg fra. I dag er situasjonen annerledes, og ”svensker” blir ikke lenger betraktet som vesensforskjellige fra ”oss”. Grensen for hva som blir betraktet som forskjellig er dermed flytende, og hvem som befinner seg på innsiden og utsiden av denne forskjellighetsgrensen endrer seg gjennom tidene:

På begynnelsen av 1900-tallet var svenske innvandrere i Norge en del av ’de andre’. Omtalen av dem som del av det generelle ’omstreiferandet’ sto ingenting tilbake for vår tids myndighetsbeskrivelser av ikke-europeiske ’asylhoppere’. I dag derimot er de mange svenske

arbeidsinnvandrerne i Norge en del av 'oss', mens det er andre som havner på andre siden av forskjellighetsgrensen. (Fuglerud 2007:18).¹⁶

På samme måte som selve grensen for hvem som betraktes som forskjellig er flytende, kan også grensemarkørene endre seg gjennom tidene. Disse markørene refererer til de forskjellene som blir vektlagt under identifisering av "de andre". Det er nemlig ikke slik at alle typer forskjellighet får like stor betydning i pågående inkluderings- og ekskluderingsprosesser. Som Thomas Hylland Eriksen skriver: "Hvilke forskjeller som får lov til å gjøre noe fra eller til (*difference that make a difference*), varierer fra sted til sted, fra tid til tid" (2007b:325).

Grensesetting refererer her til de konstruerte grensene som mine informanter satt opp mellom seg selv og andre. Disse grensene er hverken håndfaste eller statiske, men språklige konstruksjoner som endrer seg med tanke på den sosiale konteksten. Som vi skal se, var det enkelte grensesettinger som gikk igjen hos flere av elevene, og dette kan tyde på at de hadde en felles forståelse av forholdet mellom "oss" og "de andre".

Oss og dem

Et interessant funn i mine informanternes uttalelser, var hvordan både de norskfødte og de utenlandskfødte posisjonerte seg selv og andre i henhold til "det norske". Mens de norskfødte snakket om "dem" i forbindelse med "innvandrere", satte de utenlandskfødte seg selv opp mot "de norske". Et eksempel på det sistnevnte kommer fram i sitatet under, der Shada snakker om hva hun betrakter som negativt ved økt innvandring:

Kanskje den norske befolkningen ikke liker det. (Shada)

I sitatet kommer det fram at det er "nordmenn" som kanskje vil betrakte innvandring som noe negativt, og ikke henne selv. Dette impliserer at hun posisjonerer seg selv som "ikke-norsk", og opprettholder dermed todelingen mellom "innvandrere" og "nordmenn". Hennes posisjonering kommer enda tydeligere frem i det hun sier:

Vi innvandrere vil jo ikke ta over – hele Norge, liksom. [ler] (Shada)

¹⁶ Det kan imidlertid virke som om svenske innvandrere de siste årene tidvis har blitt posisjonert som "de andre", blant annet gjennom betegnelser som "banansvensker" eller "partysvensker" (Gilbrandt 2011; Marthinsen 2013; Laustsen, Saltbones, Mjåland og Sandblad 2013).

Igjen ser vi at Shada plasserer seg i kategorien ”innvandrere”. Slike uttalelser er i overensstemmelse med det svaret jeg fikk i begynnelsen av intervjuet, da jeg spurte henne om hvilket land hun betraktet som hjemlandet sitt:

X er jo det landet jeg kommer fra. Det er jo fortsatt *meg*, liksom – identiteten min. Men jeg bor jo selvsagt i Norge, da – jeg har etablert meg i Norge. (Shada)

Opprinnelseslandet til Shada blir her knyttet til hennes identitet, mens forholdet hennes til Norge blir knyttet til det faktum at hun bor her. Den norske identiteten og tilknytningen blir dermed gitt mindre betydning enn den identiteten og tilknytningen hun har til fødselslandet sitt. Det er mulig at Shada og de andre utenlandskfødte informantene i større grad enn vanlig vektla sin posisjonering som ”innvandrere” siden dette var det gjennomgående temaet i samtalen, og fordi de snakket med en ”etnisk norsk” intervjuer.

Som nevnt snakket også de norskfødte informantene fram en todeling mellom ”norsk” og ”innvandrere”. I forbindelse med 22. juli uttrykte Kathrine:

Den er jo veldig viktig – den endret jo Norge. Satte hele den norske befolkningen på hodet. Både de som er fullstendig norsk, og de som er utenlandske ble jo også veldig overrasket over at det kunne skje i Norge. (Kathrine)

Her ser vi at den norske befolkningen deles opp i de som er ”fullstendig norske”, og de som er ”utenlandske”. I denne sammenhengen kan ordet ”utenlandsk” betraktes som synonymt med ordet ”innvandrere”. Dette er fordi nettopp innvandring og innvandrere var et tema som vi hadde snakket om i løpet av intervjuet. Sammenblanding av ordene ”innvandrere” og ”utlending” var det heller ikke bare Kathrine som gjorde, men noe som gikk igjen hos de norskfødte informantene.

Opprinnelse

I sitatet til Kathrine kan man forstå uttrykket ”fullstendig norsk” som de som ikke kommer fra utlandet, men er født i Norge. Hvis man flytter til Norge fra utlandet kan man ut ifra denne logikken aldri bli ”fullstendig norsk”, selv om man får innvilget oppholdstillatelse og norsk statsborgerskap. Ifølge Marianne Gullestad er vektleggingen av opprinnelse, på bekostning av statsborgerskap, en viktig forståelsesramme i dagens Norge for hva som blir oppfattet som ”norsk”: ”Det dreier seg om en økende interesse for felles kultur, avstamning og

opprinnelse, på bekostning av de sivile og politiske aspekter ved oppnådd statsborgerskap (2002:21).

Som vist i forrige kapittel, skapte samtlige av mine informanter implisitt et skille mellom ”den gode” og ”den dårlige” innvandrerene, og disse to kategoriene ble tildelt ulike karaktertrekk. Hos Arne ble dette skillet direkte knyttet opp mot hvem som kan sies å tilhøre det ”norske”, og hvem som faller utenfor:

[...] jeg synes de som kommer hit og utnytter systemet vårt, og mottar penger fra NAV og ikke gidder å få rævva i gir og bidra, de kan vi sende tilbake igjen – det gjør meg ingenting. Men de som faktisk er her og bidrar og hjelper til å bygge Norge til et bedre land, de – *fantastiske* folk, glad for å ha dem her, fortsett sånn. (Arne)

Innvandrerbefolkningen blir her delt inn i to grupperinger; de som snylter på det norske velferdssystemet og de som er med på å ”bygge landet”. De ”dårlige innvandrerne”, som ikke selv er i arbeid, mener Arne kan bli sendt ”tilbake igjen”. Implisitt betyr dette at de skal dra tilbake til ”hjemlandet” sitt, uavhengig av hvor lang tid de har oppholdt seg i Norge. Det er opprinnelse, i betydning hvor man er født, som her har størst viktighet. Hvorvidt personen av utenlandsk opprinnelse har fått norsk statsborgerskap, betyr ikke like mye i denne sammenhengen. Hvis du ikke bidrar ”til å bygge landet” er du ikke ordentlig ”nordmann”, og kan derfor bli sendt ut. Dette bildet har sitt motstykke i de personene som får seg arbeid i Norge. Disse ”innvandrerne” er ifølge Arne ”fantastiske mennesker”, og han uttrykker at han er glad for å ha dem her. Arbeid blir her fremstilt som det viktigste vilkåret for å bli inkludert i ”det norske samfunnet”.

Under samtalen om medias omtale av Bhatti og mulla Krekar, uttrykte både Shada og Mehdi at de også synes det hadde vært best om disse mennene hadde dratt ”hjem” igjen.

De må vite at de ikke bor i deres land, de kan ikke tvinge det de vil i et land som ikke er deres, på en måte. Tvinge noe som gir et veldig dårlig bilde av deres religion. Som jeg sier, hvis de vil ha noe, er det bare å dra til deres land. Mulla Krekar er jo fra Irak, så det er jo bare å dra dit. Men, nei – han lever her fortsatt, han tar pengene fra Norge og sånt. Og så sier han i tillegg at ”jeg liker ikke å bo her, jeg liker ikke å gjøre det der” – dra tilbake da. Hva er det du venter på? (Shada)

Bhatti leser jeg heller ikke noe mer om – han også er en person som jeg ikke liker fordi han burde egentlig bli sendt hjem, mener nå jeg. Men han [Krekar] har også rare meninger, akkurat som Bhatti. Han er også en –

jeg mener han er en ekstremist han også. Og han har også kommet med uttalelser som ikke burde bli sagt. Igjen satte oss i et dårlig lys. (Mehdi)

Shada sier her at Norge ikke er landet til Mulla Krekar og Arfan Bhatti, og at de burde dra tilbake til sine respektive land hvis de ikke liker å bo her, eller ønsker å utøve en upassende form for religion. På lignende måte mener Mehdi at Bhatti burde sendes ”hjem”. Det er ikke sikkert at disse elevene er klar over at Bhatti er født og oppvokst i Norge, og dermed ikke har noe annet land som han kan flytte ”hjem” til. Det kan imidlertid være at de sikter til Pakistan som hans ordentlige hjemland, siden Bhattis foreldre har opphav derfra. Uansett er det klart at Shada og Mehdi mener at disse mennene ikke kan regnes som ordentlige ”nordmenn”, og at de bør dra ut av Norge på grunn av upassende atferd og holdninger. Utsagnene kan dermed tolkes som at de betrakter seg selv som ”mer norsk” i forhold til Krekar og Bhatti, siden de setter seg i en posisjon med mulighet til å ekskludere disse mennene fra ”det norske”. Dette vil i så fall være et godt eksempel på at ”norskhet” er et relasjonelt fenomen, der Shada og Mehdi posisjonerer seg både innenfor og utenfor norskhetens grenser, i henhold til konteksten.

Det kan virke som det særlig er det negative fokuset på muslimer og innvandrere som fører til at Shada og Mehdi har slike sterke meninger om Krekar og Bhatti. Som innvandrere til Norge, og praktiserende muslimer, uttrykker de bekymring over det dårlige bilde som skapes av islam og andre innvandrere gjennom disse mennenes ytringer og tilknytning til ekstremisme. Ved å erklære at de synes Bhatti og Krekar bør dra ut av landet, viser Shada og Mehdi samtidig at de tar avstand fra deres ekstreme holdninger og atferd. På denne måten posisjonerer de seg som ”gode, normale muslimer/innvandrere”, og utsagnene kan derfor også sees i lys av en normering av marginalitet.

Vert og gjest

De overnevnte sitatene viser til ideen om at enkelte ”innvandrere” bør kastes ut av landet hvis de ikke følger bestemte kriterier. Denne tankemåten er i overensstemmelse med et syn på ”innvandrere” som ”gjester”, og ”nordmenn” som ”verter”. Innenfor et slikt syn har verten lov til å kaste gjesten på dør, hvis denne ikke oppfører seg. Et slikt bilde av en gjest-vert- relasjon gikk igjen i flere av de norskfødte informantenes uttalelser, slik som i dette eksempelet fra Tina:

[...] vi gir dem jo mye plass, eller hva skal jeg si, for å føle seg hjemme her, på en måte. Vi lar dem jo ta med seg sine religioner og kulturer hit.
(Tina)

I dette sitatet fremstår ”nordmenn” som elskverdige verter, som ønsker at gjestene skal føle seg mest mulig som hjemme. Ifølge Gullestad er ”vert-gjest” en vanlig metafor i den norske innvandringsdebatten, og noe som er med på å ”naturalisere og befeste den etniske grensen, og samtidig usynliggjøre den som en ulikverdig maktrelasjon” (2002:101). Det er nemlig ikke et egalitært forhold mellom en gjest og en vert; gjesten skal vise takknemlighet og respekt overfor verten, som igjen åpner hjemmet, eller rettere sagt landet, sitt for dem (ibid.). Tinas vektlegging av at ”vi” får ”dem” til å føle seg hjemme her, impliserer at Norge ikke er innvandrernes ordentlige hjem.

Passende atferd

[D]et ligger et maktforhold til grunn når det hele tiden er medlemmer av majoriteten som avgjør når noen er tilstrekkelig integrert (Gullestad 2002:20)

I tråd med forestillingen om ”innvandrere” som gjester i Norge, fremsatte informantene enkelte krav eller vilkår som de ønsker at disse gjestene burde følge. Dette kan formuleres som *krav om passende atferd*, der ”innvandrere” bør oppføre seg etter hva majoritetsbefolkningen anser som akseptabelt og riktig. Slike vilkår kom hovedsakelig til uttrykk som at ”innvandrere” bør følge ”norske” normer og regler:

[...] Hvis de [innvandrere] bestemmer seg for å komme til X-by, det gjør ingenting – så lenge de følger lovene i Norge og normene for det meste, så er det helt greit. Folk er folk. (Kathrine)

Kathrine sier her at ”folk er folk”, i betydning av at hun ikke ser noen problemer med å få flere ”innvandrere” til Norge, eller til hjembyen sin spesielt. Dette kan betraktes som et inkluderende utsagn, der ”innvandrere” og ”nordmenn” ikke blir satt i opposisjon til hverandre, men isteden plassert under fellesbetegnelsen ”folk”. Imidlertid ser vi fra den første delen av sitatet, at det likevel ikke er slik at folk bare er folk: ”Innvandrere” som kommer til Norge må følge lovene og normene som finnes her, hvis det skal være ”greit” at de kommer. Dette kan betraktes som et vilkår som ”innvandrere” må følge for å unngå å bli et problem. Hva som menes med ”normene” blir imidlertid ikke spesifisert, men det er tydelig at Kathrine føler at det eksisterer bestemte ”norske” normer som ”innvandrere” bør begynne å følge når de bosetter seg i Norge. Lignende uttalelser finner vi igjen hos Arne:

Bryr meg ikke spesielt om hva slags folk som er i Norge, så lenge de oppfører seg. (Arne)

Økt innvandring blir her betraktet som ”greit”, kun så lenge ”innvandrerne” ”oppfører seg”. Som vist tidligere i kapittelet, kom det fram at dette kravet hos Arne innebærer at man skal være i arbeid og ”bygge landet”. Dette betyr at en forutsetning for at man blir inkludert, er at man klarer seg selv og er sysselsatt. Arne fremsetter dermed et vilkår som norske ”innvandrere” bør følge for ikke å fremstå som et problem. Hvis man ikke følger kravene om passende atferd, kan det bli betraktet som negativt at man har flyttet til Norge – det er ikke lenger ”greit”.

Kravene som her blir fremstilt, om at man må oppføre seg og følge normene og regler i samfunnet, kan betraktes som generelle regler som alle innbyggere i Norge bør følge. Sett i et slikt lys kan det oppfattes som urettferdig å tolke disse utsagnene som en ekskluderende språkbruk som kun er rettet mot ”innvandrere”. Likevel vil jeg hevde at disse tilsynelatende uskyldige og generelle kravene ikke ville blitt tatt opp hvis det hadde vært snakk om såkalte ”etniske nordmenn”. Ville de samme kravene om passende atferd blitt uttalt hvis samtalen hadde handlet om nye barnefødsler i Norge? I en slik situasjon hadde det nok virket mer urimelig å komme med uttalelser som ”det er greit for meg at han/hun blir født i Norge, så lenge vedkommende oppfører seg og følger norske normer og regler”. Årsaken til dette er muligens at barn som fødes i Norge (i alle fall de som fødes av ”hvite”, norskfødte foreldre) blir betraktet som å høre til i landet, i motsetning til de menneskene som flytter hit i løpet av livet. Jeg tolker derfor de norskfødte informantenes krav om passende atferd som en indikasjon på at disse elevene trekker på en forestilling om at ”innvandrere” egentlig ikke hører til i Norge.

Kravet om å følge norske lover og regler må imidlertid betraktes som et veldig mildt krav, som åpner for en stor variasjon av ulike levesett. Det kan derfor virke som om Arne og Kathrine deler Thomas Hylland Eriksens oppfordring til ”våre nye landsmenn”, basert på en nytolkning av Kardemommeloven: ”Du skal adlyde loven, og for øvrig kan du gjøre som du vil” (Eriksen 1999:63). Dette fremstår som en veldig inkluderende innstilling til mangfold, der ulike religioner, språk, matvaner og andre skikker kan utfolde seg fritt så lenge det ikke strider mot norsk lov. Men Arne og Kathrine uttalte også at ”innvandrerne” bør ”oppføre seg” og følge ”norske” normer, og dette kan i teorien gå utover kravet om å kun etterfølge de nedskrevne lover. Blant annet kan det argumenteres mot å bruke hijab i den norske skolen, på bakgrunn av at slike hodeplagg strider mot ”norske” normer. Disse uttalelsene kan dermed også tolkes som et ønske om at ”innvandrere” skal oppføre seg mest mulig likt ”nordmenn”. Tilnærmingen til det mangfoldige samfunnet går således mer i retning av en mild form for assimilasjon, der minoritetene bør bli mer ”lik” majoriteten.

Viktigheten av hvithet

Power rests with the normalization of certain bodies (Loftsdóttir og Jensen 2012:7).

Kroppen er en viktig identitetsmarkør, og i møte med andre mennesker er det mange kroppslige tegn vi kan lese hos andre for å få en bedre forståelse av hvem vi har med å gjøre. Slike tegn kan inkludere både kjønn, alder, etnisitet og klasse. Hvordan disse tegnene blir tolket, og hvor mye vektlegging de får, er imidlertid sosialt og kontekstuellet betinget. Kroppens sosiale betydning er derfor alltid i endring. Kroppen må dermed aldri betraktes som nøytral, men som en forskjellsmarkør som synliggjør aspekter av makt og dominans (Staunæs 2004:18). I forbindelse med dette skriver Annick Prieur:

Man kan ikke slippe vekk fra kroppens sosiale betydninger, fra de (som oftest ubevisste) lesninger eller fortolkninger som andre gjør av den, ut fra samfunnsmessig etablerte skjemaer for oppfattelse og verdsettelse av den (Prieur 2004:115).

Når det gjelder forståelsen av norskhet, er kroppen en viktig markør. Flere forskere har vist hvordan mennesker med ikke-hvit ”hudfarge” blir oppfattet som ”ikke-norsk” (Prieur 2004, Gullestad 2002). Den samme tendensen har blitt funnet i andre nordiske land, slik som Sverige:

In contemporary Sweden, being white means being Swede and being non-white means being non-Swedish (Hübinette 2012:45).

I en norsk kontekst kan man på en lignende måte argumentere for at ”norsk” er lik ”hvit”, mens ”ikke-hvit” betyr ”ikke-norsk”. I mitt eget datamateriale var det flere informanter som snakket om hvithet som en forskjellsmarkør, og som en grense mot norskhet. Ord som ”rase” eller ”hudfarge” ble derimot aldri tatt i bruk, selv om mye kan tyde på at det var dette som ble henvist til. Tina var den eneste av elevene som nevnte viktigheten av synlig forskjell. Innvandrere i Norge ble under samtalen med henne delt inn i to kategorier, nemlig synlige innvandrere og ikke-synlige innvandrere:

[...] det er jo mange innvandrere som vi ikke ser er innvandrere en gang, på en måte – når man ser dem på gata, som kommer fra andre land. Men det er mange som vises at de er fra andre land også. Det kan jo være mange innvandrere bare fra Sverige, liksom. (Tina)

Her skiller Tina mellom innvandrere man kan se kommer fra andre land, og innvandrere som man ikke kan se det på. Hun trekker fram svensker som et

eksempel på sistnevnte kategori, noe som kan tyde på at ”hvithet” kan være en viktig grensemarkør. Det kan imidlertid være at klesbruk og språk er like viktige markører, siden dette er synlige kjennetegn som ”nordmenn” og ”svensker” kan sies å dele. Som nevnt snakket ikke de andre informantene mine eksplisitt om synlige forskjeller, men det kom til tider implisitt til uttrykk, slik som i dette sitatet fra Kathrine:

Så lenge de bidrar til samfunnet så er det det samme for meg om de har utenlandsk opprinnelse eller om de er norsk, polsk, dansk – det gjør meg ingenting. (Kathrine)

Én tolkning av dette sitatet kan være at Kathrine bruker forskjellige ord for å understøtte det samme argumentet, slik at ”norsk, polsk, dansk” må betraktes som en eksemplifisering av begrepet ”utenlandsk opprinnelse”. Men hvorfor henviser Kathrine da til ”norsk”, hvis dette er ensbetydende med ”utenlandsk”? En annen tolkning, som kan gi svar på dette spørsmålet, er at hun i sitatet skiller mellom de som har ”utenlandsk opprinnelse” og de som er ”norsk, polsk, dansk”. I så fall kan dette enten være en indikasjon på at Kathrine ikke betrakter polakker eller dansker som innvandrere, eller at hun betrakter dem som en *annen type* innvandrere. Det blir i alle fall tydelig i denne tolkningen at dansker og polakker har lettere for å havne i kategorien ”norske”, enn det innvandrere av ”utenlandsk opprinnelse” har. Hvis dette stemmer, er det sannsynlig at kriteriet for denne distinksjonen igjen handler om synlig forskjell. Siden polakker i mindre grad enn svensker (og dansker) deler norsk språk og klesvaner, er det den hvite ”hudfargen” som gjør at de havner i den ikke-synlige kategorien innvandrere. Motsatt blir da kategorien ”synlige innvandrere”, eller de med ”utenlandsk opprinnelse”, kjennetegnet av å være ”ikke-hvite”, eller ha annerledes språk og/eller klesdrakt.

En lignende grensesetting finner man igjen i Mehdis beskrivelse av hva folk ofte tenker på når de leser ordet ”innvandrer”:

M: Men når man leser at det er en innvandrer, så tror jeg folk flest tenker det er en østfra, da – litt sørøst. Ikke fra lenger sør i Europa eller. [...] Jeg gjør det selv, liksom.

I: Så svensker og dansker er på en måte ikke innvandrere?

M: Ja, det er akkurat det jeg tenker. (Mehdi)

Her blir det tydelig at ”synlige innvandrere” er de som kommer fra ”sørøst” eller ”østfra”, noe som kan vise til folk fra Asia og Afrika. Mehdi deler også tanken til de to norskfødte jentene om at svensker og dansker ikke er like mye innvandrere som andre. Selv om det heller ikke her blir nevnt noe om ”hvithet”, er det nok det som igjen utgjør grensemarkøren for de ulike kategoriene. Det er imidlertid vanskelig å skille mellom ”hudfarge”, kultur og religion i forbindelse

med grensesetting, siden ”hudfarge” ofte får en kulturell og religiøs konnotasjon (Eriksen 2007a).

Årsaken til at ingen av informantene benyttet begrepet ”rase”, kan ha sammenheng med at dette er et svært ømtålig og på flere måter tabubelagt ord i det norske samfunnet (Gullestad 2002; Berg og Kristiansen 2010). Ifølge Gullestad (2002) er det norske samfunnet kjennetegnet av en sterk likhetstankegang, der likhet blir koblet sammen med likeverd. Synlige forskjeller, slik som ”hudfarge”, kan derfor bli betraktet som noe negativt, og noe man ikke skal snakke så høyt om. I artikkelen ”Synlig forskjell – om ’nyankomne innvandrere’, kjønn og rasialisering” skriver Anne-Jorunn Berg og Tone Gunn Kristiansen følgende:

Ord som innvandrer, etnisk, fremmedkulturell, utlending, brun, svart, ikke-vestlig eller fjernkulturell er også dagligdagse ord som er i omløp og som oftest henspeiler på fenotypiske forhold. ”Rase” er noe alle ser, men få snakker høyt om. At det er synlige forskjeller mellom folk, bryter på sitt vis med det norske likhetsidealet (Berg og Kristiansen 2010:228).

Informantenes (implisitte) uttalelser om synlig forskjell, basert på ”hvithet”, er med på å skape en grense mellom ”det norske samfunnet” og ”utlendinger”, eller mer presist mellom ”nordmenn” og ”ikke-hvite”. I denne forbindelse skriver Marianne Gullestad at ”opptattheten av ’rase’ og ’hudfarge’ er med på å skape og naturliggjøre de sosiale grensene som definerer noen som utenforstående” (2002:208).

Oppsummering

I dette kapittelet har fokuset vært på de ulike grensemarkørene som informantene trekker fram når de snakker om innvandring og norskhet. Graden av norskhet er det som skiller de ulike informantene mine fra hverandre, der de posisjonerer seg henholdsvis som enten ”norsk” eller ”innvandrer”. Slik skaper de en dikotomi og opposisjon mellom det å være ”norsk” og det å være ”innvandrer”. Det er imidlertid ikke sikkert at informantene mine ville posisjonert seg på samme måte i en annen setting. I andre sammenhenger kan det være at de utenlandskfødte elevene definerer seg mer som ”norsk” enn som ”innvandrer”. Både tema for intervjuene og min posisjon som ”etnisk norsk” kan ha påvirket deres posisjonering. Det samme gjelder selvfølgelig for de norskfødte informantene, selv om de ikke har samme mulighet til å identifisere seg som ”innvandrer”. Hvordan vi posisjonerer oss selv påvirkes av tid og kontekst, og i andre sammenhenger kan informantene mine like gjerne ha identifisert seg med mindre geografiske områder (slik som ”hjemsted”,

”region”) eller større geografiske områder (slik som ”europere”, ”asiater”, ”afrikaner”, ”verdensborger”). Det er heller ikke slik at opphav og nasjonalitet alltid fremtrer som viktig i enhver situasjon, men isteden blir overskygget av for eksempel kjønn, alder, klasse, musikksmak eller andre identitetsmarkører.

Kapittelet har også vist hvordan forestillinger rundt opprinnelse og synlighet fører til at ”innvandrere” blir betraktet som å ikke høre hjemme i ”det norske”. Både de norskfødte og de utenlandskfødte elevene snakket fram opprinnelse og synlighet som grensemarkører, men det var de norskfødte som hovedsakelig fremsatte generelle krav til innvandringsbefolkningen. Disse kravene sentrerte seg rundt overholdelse av norske normer og regler, samt passende atferd. Selv om dette ikke er strenge krav, er det likevel majoriteten som besitter makten til å bestemme når innvandrerne er godt nok integrert. På den måten fremstår de norskfødte ungdommene som norskhetens grensevoktere, der de avgjør hvem som inkluderes i, eller ekskluderes fra, ”det norske”. De utenlandskfødte informantene hadde på den andre siden få eller ingen slike generelle krav til integrering, noe som kan ha sammenheng med deres posisjonering som ”innvandrere”.

Dette betyr imidlertid ikke at de utenlandskfødte informantene var fri for grensesettende utsagn rundt norskhet. Både Shada og Mehdi ekskluderte mulla Krekar og Arfan Bhatti fra det norske, ved å uttrykke at de burde dra tilbake til ”sine land”. Dette kan være et tegn på at de vektlegger opprinnelse framfor statsborgerskap, og at de setter krav til andre innvandreres atferd. Sett på denne måten fremstår ”norskhet” som et relasjonelt begrep, der Shada og Mehdi posisjonerer seg som norske i forhold til mulla Krekar og Bhatti. Utsagnene kan imidlertid også tolkes som en måte for de utenlandskfødte ungdommene å vise at de tar avstand fra disse mennenes tanker og holdninger. I så fall kan sitatene betraktes som eksempler på normering av marginalitet, heller enn en posisjonering som norskhetens grensevokter.

Kapittel 6: Kulturforståelse og rasialisering

Dette siste analysekapittelet vil se på informantenes forståelse av kulturbegrepet i lys av ulike teoretiske perspektiver rundt dette. Et slikt fokus betyr imidlertid ikke at jeg retter blikket vekk fra forholdet mellom innvandring og norskhet. Elevenes kulturforståelse sier mye om hvordan de oppfatter kulturelle forskjeller og det å leve i et mangfoldig samfunn. Kapittelet er delt inn i to tematiske deler, der den første delen i hovedsak fokuserer på kulturbegrepet, mens den andre delen retter søkelyset mot rasisme og rasialisering. Disse begrepene er, som vi skal se, imidlertid ikke helt enkle å skille fra hverandre analytisk. Blant annet blir det vist til forskning som hevder at kultur har erstattet ”rase”-begrepet, der den nye formen for rasisme i stor grad dreier seg om en vektlegging av kulturforskjeller.

Multikulturalisme og ”uskyldige” kulturuttrykk

Under intervjuene stilte jeg alle informantene mine spørsmål om hvilke tanker de hadde om multikulturalisme¹⁷ som begrep og fenomen. De fleste mente enten at Norge allerede var, eller var på god vei til å bli, et multikulturelt land. Da jeg spurte Arne om hva han tenkte om dette, svarte han:

Flott. Kjempemessig. [...] jeg synes det er artig å ha variasjon. Hvis et land hadde, hvis Norge bare hadde vært nordmenn hadde det vært møkkjedelig. Da hadde vi vært lukket i vår egen boble, og vært litt – ja, vært litt kjedeligere. (Arne)

På det samme spørsmålet svarte Kathrine at hun synes dette er ”helt greit”, før hun fortsatte med å si ”

Jeg synes det er koselig, jeg. Jeg synes det alltid er bra med nye innflyttelser, påvirkninger av ulike kulturer. (Kathrine)

Også de utenlandskfødte informantene uttrykte at de betraktet det som en god ting at Norge er på vei mot å bli et multikulturelt samfunn. Mehdi fokuserte på at dette kan skape flere jobber og mer fremdrift i økonomien, Amran sa at han betrakter det som positivt at man kan lære om en ny kultur, tenkemåte og et nytt språk, mens Shada pekte på at innvandring åpner verden, og at Norge derfor vil bli mer åpent.

¹⁷ ”Multikulturalisme” blir i denne oppgaven forstått i forhold til informantenes egne definisjoner av begrepet, som ”mange kulturer på ett sted” (Shada) eller ”flere kulturer som møtes” (Arne). En slik forståelse ligger tett opp mot måten begrepet brukes på innenfor samfunnsforskning, der det kan referere til samfunn som består av innbyggere med varierende religiøse, etniske og nasjonale kulturer – altså til kulturelt mangfoldige samfunn.

Som eksemplene overfor viser, trakk alle informantene mine fram positive trekk ved økt innvandring og multikulturalisme som fenomen. Økt variasjon og nye impulser var det som oftest ble vektlagt, men åpenhet ble også nevnt i forbindelse med å leve i et mangfoldig samfunn. Det var ett bestemt kulturuttrykk som informantene særlig trakk fram i forbindelse med økt variasjon, og det handlet om introduksjonen av ulike matkulturer:

Av de store, fantastiske tingene som jeg synes multikulturalismen har med seg er, blant annet, hva skal jeg si – jeg er jo veldig glad i *mat*. [...] Og jeg synes det er fantastisk at vi har så mange kulturer, som vi – altså, vi kan få tak i det vi vil ha. Det er bare å gå på nett, fine ut hva vi trenger og dra til nærmeste – ja, indiske supermarked – og handle det vi trenger. (Arne)

[...] det er jo masse ting vi kan lære av andre kulturer. Mat har vi jo for det meste fra andre kulturer, i hvert fall her i Norge. (Kathrine)

Synes også at Norge har åpnet seg veldig mye i det siste. Altså, folk har blitt veldig kjent med thaimat, for eksempel, og kinesisk mat og pakistansk curry og sanne ting. (Shada)

Både Arne, Kathrine og Shada betrakter ulike matkulturer som en positiv effekt av innvandring til Norge. Dette fokuset på mat kan, med Annick Prieur (2007) sine ord, betraktes som ”uskyldige” kulturuttrykk, som mennesker i den vestlige verden benytter seg av i sin positive omtale av multikulturalisme. Samtidig kan de samme personene som uttrykker at de verdsetter slikt kulturelt mangfold, være veldig kritiske til andre kulturforskjeller, slik som andre holdninger og verdissetninger. Dette handler om at kulturelle uttrykk ikke er likeverdige innenfor et samfunn. Prieur skriver: ”når det kommer til kulturelle uttrykk som språk, barneoppdragelse, ekteskapsskikker og arverettigheter er den kulturelle likestillingen forbi” (2007:37). Igjen er det snakk om majoritetens makt til å definere og betegne minoriteten, i form av å fremme bestemte verdier og interesser på bekostning av andre (ibid.).

Selv om samtlige av mine informanter poengterte at de så mange gode sider ved innvandring til Norge, ønsket de fleste samtidig å påpeke de ugunstige sidene ved saken. Og som vi skal se, handlet disse negative sidene nettopp om kulturforskjeller.

Multikulturalisme og kulturkrasj

Amran beskrev de positive og negative sidene ved å leve i et multikulturelt samfunn på denne måten:

Du lærer jo liksom en ny kultur, en ny tenkemåte da, nytt språk og sånn. Det som er negativt er liksom forskjellene – *kulturkrasjen*, hvis du skjønner hva jeg mener. (Amran)

Også Tina uttrykte en lignende bekymring for flere innvandrere til Norge:

Det kan bli mye *styr* igjen – at det blir litt *krasj*, da. (Tina)

Bak disse sitatene ligger en forståelse av at når ulike kulturer møtes, vil disse ”krasje” sammen på bakgrunn av deres uforenelige forskjellighet. En slik tanke er i overensstemmelse med Samuel P. Huntingtons (1996) teorier i artikkelen ”The Clash of Civilizations”. Artikkelen skapte mye debatt i sin samtid, og flere av Huntingtons ideer kan man kjenne igjen i hverdagslige forestillinger om kultur i dag. Hans hovedargument er at den primære kimen til konflikt i dagens globale verden ikke lenger vil være basert på ulike ideologier eller økonomier, men på kultur. Sagt på en annen måte: den globale politikken vil bli dominert av konflikter mellom ulike sivilisasjoner. Interaksjonen mellom islam og ”Vesten” trekkes fram som et eksempel på en slik ”clash of civilizations”.

Flere forskere har i etterkant kritisert disse teoriene, og en av de mest fremtredende er postkolonialisten Edward Said. I artikkelen ”The Clash of Definitions” går han til angrep på Huntingtons forenklede oppdeling av verden og unøyaktige bruk av begreper. Sistnevnte kritikk går ut på at Huntington benytter ordene ”kultur” og ”sivilisasjon” som om de var fastsatte og tingliggjorte objekter, mens de i virkeligheten er dynamiske og turbulente (Said 2001:581). I vår globaliserte verden, med dens stadige flyt av mennesker over grenser, finnes det ingen isolerte kulturer eller sivilisasjoner, slik Huntington skal ha det til. Dette er et syn de fleste samfunnsforskere i dag, inkludert undertegnede, deler med Said.

Som vi har sett i teorikapitlet, er det imidlertid en ganske stor forskjell mellom en akademisk og en dagligdags forståelse av kultur. Det akademiske kulturbegrepet kan henviser til menneskelige fellesskap, der kultur er det som vi mennesker gjør og skaper i relasjon med hverandre. Kultur blir i denne sammenhengen forstått som kreative prosesser, som alltid er relasjonelle og situasjonsbestemte (Fuglerud 2007). I dagligtalen blir imidlertid kultur ofte oppfattet som noe statisk og håndgripelig, som ulike mennesker har eller ikke

har. I samtalene med elevene var det den dagligdagse forståelsen av kultur som var fremtredende, noe som blant annet vises i deres bekymring om kulturkrasj.

Tap av norsk kultur

To av de norskfødte informantene uttrykte sin bekymring for kulturkrasj i form av at økt innvandring vil virke truende mot ”den norske” kulturen:

[...] det er jo litt skummelt hvis vi mister vår egen kultur. Det er jeg litt redd for da. At Norge skal forsvinne helt, at vi bare skal være et land med mange forskjellige kulturer. (Tina)

Kan ikke se for meg at det gjør noe å få for mange – eller nok – ulike kulturer, så lenge vi klarer å beholde vår egen, og får ha den kulturen vi har. (Kathrine)

Antagelsene som ligger bak et slikt syn, er at ”innvandrere” er vesensforskjellige fra ”nordmenn”. ”Den norske kulturen” blir betraktet som noe håndfast, som kan bli mistet gjennom påvirkning fra andre kulturer. Det var imidlertid ingen av informantene som gikk nærmere inn på hva de mente med ”norsk kultur” eller ”norske normer”, men det er tydelig at de hadde en forståelse av ”det norske” som noe helhetlig og homogent.

Det var imidlertid ikke bare de norskfødte informantene som uttrykte bekymring for økt innvandring, og implisitt, flere kulturer. Da jeg spurte Mehdi om hva han synes om at halvparten av Oslos befolkning vil bestå av folk med innvandrerbakgrunn i 2040¹⁸, svarte han:

Jeg vet ikke om det er bra eller dårlig. Siden det kan være at det blir litt mer hat mellom to parter, eller etniske [nordmenn]og innvandrere. (Mehdi)

Dette er et tydelig eksempel på en todelig mellom ”etniske nordmenn” og ”innvandrere”. Disse blir fremstilt som to ”parter”, og det er frykt for at det kanskje skal bli *mer* hat mellom dem. Dette indikerer at Mehdi allerede føler at det eksisterer et slikt hat mellom ”etnisk norske” og ”innvandrere” i Norge. En slik frykt som fremtrer i sitatet over, er noe Karim-Aly Kassam (1997) nettopp kritiserer Huntington for å fremprodusere med sin artikkel om ”krasj mellom sivilisasjoner”. Kassam hevder at Huntingtons skarpe skille mellom ”oss” og

¹⁸ Tallene er hentet fra en SSB-prognose (Texmon 2012), som norske aviser fokuserte en del på i tiden før intervjuet

”dem” gir leseren en følelse av frykt og mistro, som igjen skaper paranoia og fiendtlighet.

Statiskhet og immunitet

Det var ikke bare informantenes idé om kulturkrasj som kan minne om Huntingtons teorier. Også den mer dagligdagse forståelsen av kultur som avgrenset og statisk var utbredt hos elevene. Dette kom blant annet fram hos Tina:

Vi gir dem [innvandrere] jo mye plass, eller hva skal jeg si, for å føle seg hjemme her. Vi lar dem jo ta med seg sine religioner og kulturer hit.
(Tina)

I dette sitatet får kultur et veldig statisk preg, der man får inntrykk av at ”innvandrere” nærmest pakker med seg sin kultur i bagasjen på turen til Norge. Dette representerer et syn på kultur som noe mennesker ”har”. ”Innvandrerens kultur” blir med dette ”tingliggjort”, i den forstand at den blir betraktet som noe objektivt og håndfast, som man kan velge å ta med seg eller ikke. Et slikt syn strider mot den mer akademiske vektleggingen av prosess, relasjoner og kontekst.

Synet på kultur som statisk og håndfast kommer også fram i enkelte av informantenes betraktninger om at man kan være ”immun” mot andre kulturer:

Jeg føler at innvandring åpner verden, på en måte. Oslo og hele Norge vil bli mer – veldig åpent, på en måte. Man, altså norske, får mer av kulturen til innvandrere og sånt, så jeg synes det skal være litt åpent og fint.
(Shada)

Her ser vi at Shada plasserer seg utenfor ”det norske”, ved å påpeke at det er ”nordmenn” som blir påvirket av andre kulturer. Dette impliserer at hun selv, og andre ”innvandrere”, ikke blir like påvirket av at det kommer flere innvandrere til Norge. Shada kan derfor sies å sette opp en grense mellom ”norsk kultur” på den ene siden, og ”utenlandske kulturer” på den andre. Hun vil ikke påvirkes av kulturen til andre ”innvandrere”, siden hun er ”innvandrers” selv, og derfor kan betraktes som ”immun”.

Det var ikke bare Shada som uttrykte en slik tanke om immunitet mot andre kulturer. Også Kathrine hevdet at hun ikke kom til å påvirkes av flere ”innvandrere”, siden hun allerede kjente flere som var det. Dette kom fram da

jeg spurte henne om hun trodde økt innvandring til Norge ville påvirke henne selv på noen måte:

Altså, jeg har jo veldig mye kontakt og mange av mine venner er av annen utenlandsk opprinnelse. [...] Så om det hadde påvirket meg noe *mer*, det tror jeg ikke. For jeg er alt ferdig påvirket, om jeg skal få si det da. [ler] (Kathrine)

Et slikt sitat peker mot en antagelse om at alle ”innvandrere” er like, og at siden Kathrine allerede har blitt påvirket av noen fra før, vil hun ikke påvirkes mer av andre ”innvandrere” i framtiden. Hun er derfor blitt ”immun” mot påvirkning, slik som Shada også impliserer. Igjen peker slike uttalelser mot en forståelse av individer og kultur som avgrensede, hele størrelser. ”Innvandrenes kultur” blir betraktet som enhetlig og udifferensiert, og som atskillende fra ”det norske”. Slike uttalelser støtter opp under annen forskning om den nordiske kulturdiskursen, som nettopp viser hvordan ”innvandrere” konstrueres som en kulturell enhet, og settes opp mot ”norsk” eller ”vestlig kultur”:

The culturalist discourse constructs “immigrants” as an undifferentiated whole in terms of assumed uniform cultural traits that distinguish the “West” from the “Rest” (Mulinari et al. 2009:5).

Kultur som rase

Forståelsen av kulturer som vesensforskjellige og uforenelige er, ifølge Gullestad (2002), noe som kjennetegner den nye formen for rasisme. Gullestad baserer seg på forskere som hevder at kultur har erstattet ”rase”- begrepet de siste tre tiårene (se for eksempel Barker 1981; Stolcke 1995). Vektleggingen av forskjeller er i denne forbindelse med på legitimere en restriktiv innvandringspolitikk, og en idé om at ulike kulturer bør leve atskilt. Ulrika Schmauch (2006) advarer imidlertid mot å betrakte kultur-rasismen som et brudd fra den biologiske rasismen, istedenfor å se på kontinuiteten. Kulturforskjeller ble tidligere også betraktet som interessant, og dagens rasisme bærer fortsatt med seg forestillinger om menneskelige ”raser”. Det er imidlertid en bred enighet blant forskere om at dagens rasisme kjennetegnes av en forståelse av kultur som statiske, homogene grupper, der ulike kulturelle grupper står i konflikt med hverandre. Forskjell blir med andre ord ikke lenger hovedsakelig knyttet til biologisk synlige trekk, men også til kultur. Kulturrasismen omfatter dermed ”både mennesker som anses som synlig forskjellige, og mennesker som ikke anses som synlig forskjellige, men hvis kultur og religion anses for å være fremmed” (Gullestad 2002:149).

Tina var en av informantene mine som satte likhetstegn mellom synlige forskjeller og kulturelle forskjeller. Dette kom tydelig fram da jeg spurte henne om hun synes det er forskjell på de som man kan se er ”innvandrere”, og de man ikke kan se det på:

Ja, de som du ser er litt mer annerledes, som kommer fra Midtøsten eller Afrika eller noe i den duren, så blir det sånn at – du stempler dem mye lettere enn de som du ikke ser like godt kommer fra et annet land. Og det er mye større kulturendringer, og religion – det er store forskjeller, liksom. Fra noen verdensdeler til noen andre. (Tina)

Kulturforskjeller blir i dette sitatet direkte knyttet til synlige forskjeller. Ytre og indre forskjellighet blir dermed oppfattet som å være forbundet, slik at jo mer du skiller deg ut fra det ”norske” i forhold til ytre markører, jo mer forskjellig blir du antatt å være i henhold til mindre synlige identitetsmarkører som holdninger, matpreferanser, religiøsitet og lignende. Dette er et eksempel på kroppen som symbol, der kroppen blir et uttrykk for sosial mening, hierarki, status, identitet og forskjell. I denne sammenhengen skriver Gunn Engelsrud: ”Kroppen blir et sted eller et objekt som samfunnet og sosiale forhold uttrykkes gjennom” (2006:15).

Rasisme og rasialisering

Even the most well-meaning majority person exercises micro-power and acts in ways that confirm stereotypes without really knowing (Gullestad 2001:53)

I den resterende delen av dette kapittelet vil jeg se på andre eksempler fra datamaterialet som kan tolkes i lys av den omtalte kulturrasismen. Rasisme er imidlertid et vanskelig ord å definere, siden det eksisterer så mange innfallsvinkler til begrepet:

Rasismebegrepet brukes om ulike fenomener, holdninger og handlinger, og er samtidig så utvetydig negativt definert at det vekker sterke følelser i offentligheten ved enhver anledning det tas i bruk. (Rogstad og Midtøen 2009:4)

I denne oppgaven baserer jeg meg på en *strukturell* forståelse av rasisme, som ”et system for dominans og sosial ulikhet som gjennomsyrrer hele samfunnet og som finnes på alle ulike nivåer og arenaer” (Schmauch 2006:38¹⁹). Dette betyr at jeg ikke er ute etter å finne ut om folk ”er” rasist eller ikke, men isteden ønsker å

¹⁹ Min oversettelse

se nærmere på hvordan denne ulikheten reproduseres gjennom rasialisering. Begrepet rasialisering viser her til ”hvordan majoritetens praksisformer på skjulte måter bidrar til ulikhet og opplevd utenforskap av minoriteter”, blant annet gjennom kategoriseringer av ”oss” og ”de andre” (Rogstad og Midtbøen 2009:4). Strukturell rasisme er et annet ord for dette fenomenet, som nettopp peker på hvordan rasisme er vevd inn i ulike samfunnsstrukturer og institusjoner. På grunn av denne sammenvevingen fremstår rasialisering eller strukturell rasisme ofte som naturlig og usynlig, siden det er til stede overalt i samfunnet. Dette medfører at slike fenomener er desto vanskeligere å oppdage.

Tidligere i oppgaven har vi sett hvordan informantene, og kanskje særlig de norskfødte, skapte grenser mellom seg selv og andre (innvandrere). Eksempler på rasialisering finner vi også i fremstillingen av andre kulturer som forskjellige og uforenlige. Slike uttalelser ble muligens forstått som naturlige, og dermed uproblematiske, av elevene selv. I de påfølgende avsnittene vil jeg vise til rasialiserende utsagn som isteden framstod som mer problematiske for informantene, ved å trekke fram noen utdrag fra samtalen med Arne. Grunnen til at jeg kun benytter meg av Arne i denne sammenhengen, er fordi han var den av informantene som reflekterte mest over sitt forhold til innvandrere og minoriteter.

Under intervjuet uttalte Arne at han hadde fremmedfrykt i seg. Denne frykten begrunnet han ved å vise til dårlige personlige opplevelser med ”afrikanske innvandrere” i nærmiljøet. Han forteller at han har vokst opp i en ”uoffisiell somalierslum”, der det ifølge ham selv er 80 prosent bosatte fra Afrika. Opptil flere ganger i måneden opplever han at sykkelens hans blir stjålet, og implisitt forklares dette med den store andelen ”innvandrere”:

Det har nok sikkert hjulpet på min, at jeg har litt fremmedfrykt i meg selv. Men det har jo vi alle, på grunn av ting som har skjedd, så har vi jo alle litt fremmedfrykt i oss. Selv fra deres side så er de sikkert redde for oss de også. Men jeg ser på meg selv som ganske liberal og ganske tolerant, og da går det bra. (Arne)

På tross av denne uttalte fremmedfrykten, betrakter Arne seg selv som liberal og tolerant, og mener at det derfor ”går bra”. Ved å konstruere en positiv selvpresentasjon, går han derfor vekk fra tanken om at han selv benytter seg av diskriminerende og rasialiserende diskurser. Dette kommer også fram under spørsmålet om hvilke grupper media setter ekstra mye fokus på:

Føler at somaliere blir satt i et ganske dårlig lys, da. Både av media og av, hva skal jeg si. I alle fall i byen her har de et relativt dårlig rykte da. Men, skal prøve å ikke høres ut som... høres rasistisk ut, men mye av det er faktisk sant, da. De fleste forbrytelser som blir begått av innvandrere, i X-

by i hvert fall, er somaliere og rumenere. Og det er *fakta*, det er ikke...
(Arne)

Dette sitatet viser hvor problematisk Arne synes det er å snakke om innvandringsbefolkningen. Han starter samtalen med å hevde at norske medier setter somaliere i et dårlig lys, men det kommer fort fram at somaliene selv har skylden for dette negative stempelet, siden de ifølge Arne står for mye av kriminaliteten i hjembyen hans.

Ifølge Robert M. Arkin (1981) ønsker mennesker å handle og snakke på en måte som gjør at andre samtalepartnere konstruerer et mest mulig positivt inntrykk av dem, og negative inntrykk blir likeledes forsøkt unngått. Dette kan sammenlignes med det Erving Goffman (1992) kaller ”inntrykkskontroll”, som handler om at alle bevisst eller ubevisst prøver å kontrollere de inntrykk som andre får av dem. Som vi har gått inn på i forrige kapittel, er det få i dagens samfunn som ønsker å bli oppfattet som ”rasist”.

Given the strict social norms against ethnic prejudice, discrimination, and racism, who wants to be considered a racist? People have, or try to maintain, a positive self-image of tolerant, understanding, cooperative citizens, on the one hand, and of kind persons, on the other. (van Dijk 1984:46)

Det kan være denne frykten for å framstå som ”rasist”, og et ønske om å unngå negative inntrykk, som gjør at Arne føler det er viktig å poengtere at han ikke vil ”høres rasistisk ut”. Han underbygger dette ved å uttale at det han sier er *fakta*, og implisitt argumenterer han for at det derfor ikke bør tolkes som rasistisk. Ifølge Arne er det derfor en forskjell mellom å fortelle sannheten, og å komme med rasistiske ytringer. Ifølge Teun A. van Dijk (1992) er dette også et argument aviser og andre medier benytter når de møter påstander om diskriminering av minoriteter, blant annet i forbindelse med gjentatte reportasjer om minoritetskriminalitet.²⁰ Medierasismen blir her benektet med henvisning til at de kun publiserer ”sannheten” (ibid.:92). Fordommer om minoriteter og kriminalitet blir dermed spredt i sannhetens navn. Og det er slike ”fakta” Arne benytter som rettferdiggjøring for sin ytring om somaliere og rumenere. Rettferdiggjøring av negative minoritetsdiskurser kan således betraktes som en sosial strategi for å unngå å bli stemplet som rasist (ibid.:93).

van Dijk skriver videre at mennesker sannsynligvis har et større ønske om å unngå en generell negativ evaluering av sin personlighet, enn å unngå negativ vurdering av en bestemt handling eller ytring. I denne konteksten kan man si at

²⁰ Se blant annet bøkene *Av utenlandsk opprinnelse* (Lindstad og Fjeldstad 2005) og *Mistenkelige utlendinger* (Eide og Simonsen 2007) for en undersøkelse av norske mediers fremstilling av ”innvandrere” og minoriteter

Arne føler det er verre å bli stemplet som rasist (i forhold til sin personlighet), enn at han får negativ tilbakemelding for sine diskriminerende utsagn om en bestemt etnisk gruppe (som kun er en negativ vurdering av en bestemt ytring).

After all, a specific negative opinion about a particular ethnic group member or a particular act, may well be justified, whereas a more general negative opinion about ethnic minorities might be seen as constitutive of a racist attitude (van Dijk 1992:90).

Redselen for å framstå som rasistisk og stereotypisk kommer igjen på slutten av intervjuet, der jeg spør hvem Arne betrakter som ”oss”:

A: Hvis fremmedfrykten fortsetter i den samme oppovergrafene som vi har nå, så kommer ikke vi til å... vi kommer til å være reddere for *dem*, vi kommer bare til å være kritiske til dem og ikke for oss selv. Og sånn som han unge i Frp sa, 6 av 10 [voldtekter] blir begått av oss.²¹ Og det er flertallet.

I: Men når du sier at 6 av 10 voldtekter skjer av ”oss”, hvem er da ”oss”?

A: Nei, da tenker jeg på de med samme nasjonalitet som oss, da. Eller, samme nasjonalitet som... Altså, nå er jeg nede i den fellen igjen... Blå..

Ordet ”blå” på slutten av sitatet refererer til en tidligere del av samtalen, der Arne forteller at han betrakter seg selv som en blanding av hans konservative – eller ”veldig blå” – far og hans mor, som blir referert til som en ”regelrett hippie”. Når Arne sier ”blå”, henviser dette derfor til at han mener det er den konservative delen som har kommet til uttrykk, og som har latt ham gå i ”fella”. Denne fellen handler nok om at Arne har fremstått som mer diskriminerende og ekskluderende enn det han selv ønsker. Jeg husker denne episoden som ganske ubehagelig, for det var tydelig at Arne ikke ønsket å bli portrettert som å ha samme syn som representanten fra Fremskrittspartiet. Etter at jeg hadde fått positiv tilbakemelding fra Arne om at ”oss” henviste til ”etnisk norsk” og ”dem” henviste til ”første- og andregenerasjonsinnvandrere”, sa han ”Jeg må få fram at jeg ikke mener det”, før han fortsatte:

Det er den enkleste måten å forklare det på, da. Og jeg mener faktisk at andregenerasjons – hvis du har innvandrerforeldre og er født i Norge – da er du norsk. (Arne)

Med dette ønsker Arne å gjenskape bildet av seg selv som liberal og inkluderende, og distansere seg fra en selvpresentasjon som konservativ og ekskluderende.

²¹ Arne refererer her til en skoledebatt der en representant fra Frp uttalte at 4 av 10 voldtekter blir begått av ”innvandrere”

I studiene til van Dijk (1992) og Eduardo Bonilla-Silva og Tyrone A. Forman (2000) påpekes det at dagens raseideologi kjennetegnes av benektelse, der direkte rasistiske diskurser unngås mens negative forestillinger om minoritetsgrupper benektes for å være rasistiske. Slike negative forestillinger kommer ofte til uttrykk med henvisning til kulturforskjeller eller trusselen minoriteter utgjør for samfunnet, og fastholder en oppdeling mellom "oss" og "de andre". Samtidig skaper det et positivt selvbilde hos "oss", på bekostning av negative representasjoner av "de andre" (van Dijk 1992).

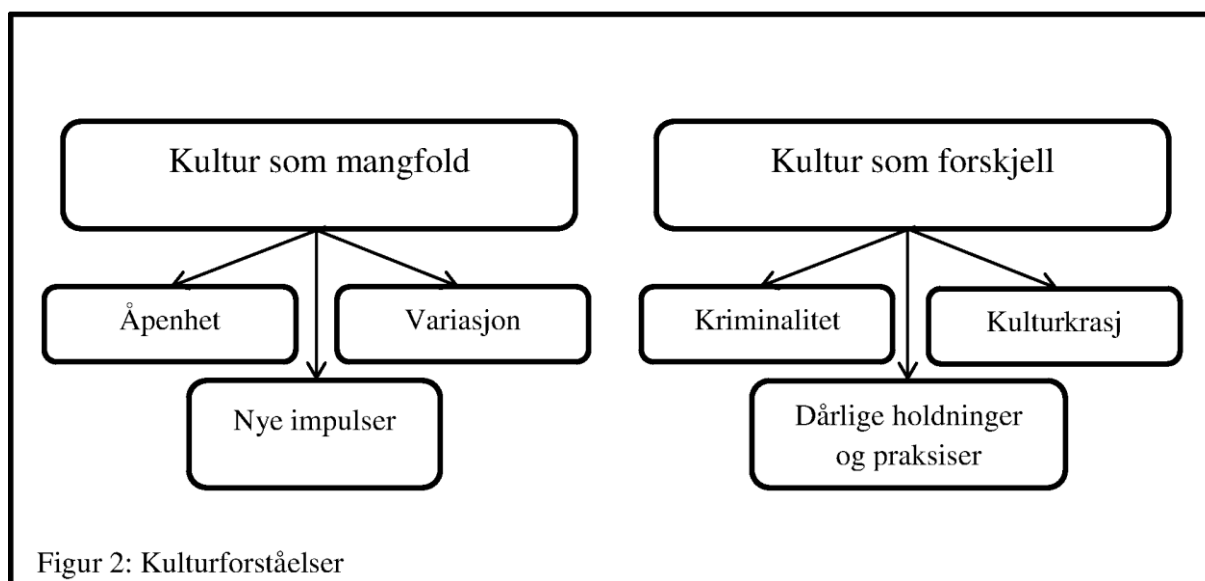
I motsetning til disse studiene, som kun fokuserte på den "hvite" majoriteten, har jeg også snakket med "ikke-hvite" minoriteter. Dette viste at en grensesetting mellom "oss" og "de andre" både ble skapt blant de norskfødte og de utenlandskfødte informantene. Mens de norskfødte elevene skapte et positivt selvbilde basert på negative utsagn som gjaldt for store grupperinger av mennesker (slik som "innvandrere", "afrikanere" og "somaliere"), gjorde de utenlandskfødte det samme ved å vise til enkeltindivider (mulla Krekar og Bhatti), eller ved å sette seg opp mot de negative forestillingene om "innvandrere". Det kan derfor virke som om den nevnte raseideologien er mer til stede i samtalene med de "hvite" norskfødte informantene enn hos de utenlandskfødte "ikke-hvite" informantene.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg vist hvordan informantene mine bygger på en essensialistisk forståelse av kultur, med fokus på statiskhet og kulturforskjeller som en kilde til uro og kaos. Kulturforskjeller blir til en viss grad tolerert, slik som ulik matkultur, men forskjellene bør ikke bli for store. Dette viser en form for "begrenset sosial aksept" (van Dijk 1992) for andre kulturer. Men hvorfor er det slik at informantene nesten utelukkende svarer positivt på spørsmål om Norge som et multikulturelt samfunn, samtidig som de uttrykker seg negativt til kulturelle forskjeller i andre sammenhenger? Svaret kan kanskje finnes i de ulike forestillingene elevene har rundt ordene "mangfold/multikulturell" og "forskjellighet".

I boken "Grenser for kultur?" hevder Thomas Hylland Eriksen (2007a) nemlig at begrepene mangfold og forskjellighet viser til to ulike måter å betrakte kulturell variasjon på. Mens *mangfold* blir forbundet med kunst, mat og ritualer, henspiller *forskjellighet* på oppfatninger og praksiser som står i kontrast til majoritetsbefolkningens verdisystem. Dette medfører at mangfold blir oppfattet som positivt, mens forskjellighet bedømmes som årsak til samfunnets innvandringsproblemer. Sagt på en enkel måte: "Mangfold er bra, forskjell er dårlig" (Eriksen 2007a:114). Dette kan forklare hvorfor informantene omtaler

innvandring som en berikelse for den norske kulturen, samtidig som enkelte, og særlig de norskfødte, snakker med bekymring om ”de andres” former for religion, arbeidsmoral eller kvinnesyn. Sistnevnte holdninger og praksiser blir ikke innlemmet i mangfoldsbegrepet, og kan dermed bli betraktet som uakseptable og normativt dårlige kulturforskjeller. Slike forskjeller kom også til uttrykk gjennom elevenes forestilling om ”kulturkrasj” og ideen om at økt innvandring vil føre til økt kriminalitet. De to ulike måtene å betrakte kultur på, kan oppsummeres på denne måten:

Når negative karaktertrekk blir forbundet med bestemte innvandringsgrupper, blir dette en form for rasialisering av innvandrere. Gjennom å skape slike negative bilder blir informantene selv plassert i et bedre lys. Dette gjelder særlig for de norskfødte, men også for de utenlandskfødte informantene. Ungdommene kan derfor sies å følge en dobbel strategi av positiv selvrepresentasjon og negativ representasjon av ”de andre” (van Dijk 1992:98). Å sette andre grupper i et dårlig lys er imidlertid ikke uproblematisk, noe sitatene fra Arne viser. Den norske likhetstankegangen og det dårlige omdømme til rasismebegrepet, kan gi en forklaring på hvorfor det oppfattes som vanskelig å komme med slike rasialiserende uttalelser.

Kapittel 7: Avslutning

I denne masteroppgaven har jeg sett på hvordan ungdommer i den videregående skole snakker om ”innvandrere” og ”norskhet”. Gjennom informantenes uttalelser ser vi at begrepene ”norsk” og ”innvandrer” står i en relasjonell forbindelse med hverandre. Dette henger sammen med ideen om at mennesker snakker like mye om seg selv, når de snakker om ”de andre”. Når videregåendelevne snakket om ”innvandrere”, handlet derfor utsagnene deres også implisitt om ”nordmenn”. I dette avslutningskapittelet vil jeg oppsummere funnene mine ved å gå nærmere inn på de tre underspørsmålene jeg stilte på begynnelsen av oppgaven. Videre vil disse funnene settes i en større norsk kontekst, i lys av kollektive kulturelle narrativer.

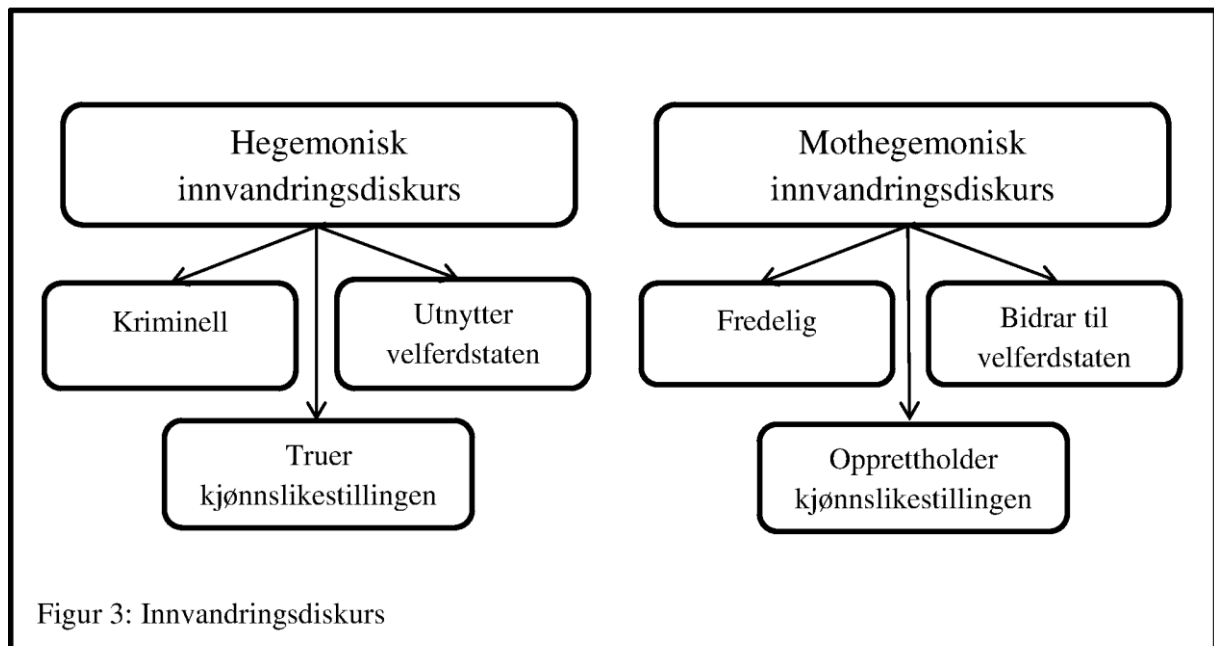
Forestillinger om innvandrerene

Hvilke karaktertrekk og egenskaper tillegges innvandringsbefolkningen?

I kapittelet ”Innvandringsbilder” så vi hvordan informantenes fremstilling av ”innvandrere” falt inn i to ulike kategorier, basert på hvorvidt uttalelsene var negativt eller positivt ladet. Bildene av ”den dårlige innvandrerene” sentrerte seg rundt kriminalitet, utnyttelse av trygdeordningen og et dårlig kvinnesyn. På den andre siden fremstod ”den gode innvandrerene” som et motbilde av dette, med fokus på en fredelig, arbeidende innvandrer der kvinnen har kontroll over seg selv og hjemmet. Disse sistnevnte forestillingene var det særlig de utenlandskfødte informantene som snakket frem, noe som kan tolkes som en motstandsstrategi mot det mer dominerende negative bildet av ”innvandrere”. Sagt på en annen måte, kan ”den gode innvandrerene” betraktes som en motdiskurs mot den hegemoniske diskursen om ”den dårlige innvandrerene”. Oppfatningen av ”innvandrere” som kriminelle var imidlertid noe som gikk igjen hos samtlige av informantene, uavhengig av fødested. Det kan være et tegn på at denne fremstillingen er en spesielt fremtredende og seiglivet del av den hegemoniske innvandringsdiskursen.

De dårlige innvandringsbildene kan tolkes som en del av en bredere kritikk mot ”innvandring”, som sentrerer seg rundt flere bekymringer: for det første at flere innvandrere fører til økt kriminalitet; for det andre at innvandrere utnytter velferdssystemet i Norge, ved å gi mindre tilbake til samfunnet enn det de tar; og for det tredje at innvandrere truer kjønnslikestillingen i Norge. Alt dette fører med seg et bilde av ”innvandrerene” som kulturelt forskjellig fra ”nordmenn”. Ved å fokusere på de gode innvandringsbildene, minimerer de utenlandskfødte informantene derimot denne annerledesheten. De viser at ”innvandrere” både

bidrar til samfunnet, er fredelige og normale mennesker som ikke er med på å bryte ned kjønnslikestillingen. Basert på dette kan vi lage en figur over de to ulike innvandringsdiskursene, i lys av hegemonibegrepet:²²

Mens den hegemoniske innvandringsdiskursen var fremtredende hos både de norskfødte og utenlandskfødte informantene, var den mothegeemoniske diskursen hovedsakelig til stede hos de utenlandskfødte elevene. Det som alle informantene derimot delte, var en betraktning av ”den mannlige innvandrer” som den ”normale innvandrer”. Ordet ”innvandrer” kan derfor sies å være ensbetydende med ”mannlig innvandrer”, og en representativ personifisering av ”innvandrer” kan sies å være en ikke-hvit, kriminell mann fra et ”ikke-vestlig” land.

Grensen til norskhet

Hvor går grensen til norskhet, og hvilke markører benyttes i slik grensesetting?

Hvorfor kan jeg argumentere at den typiske ”innvandrer” er mørkhudet og kommer fra et såkalt ”ikke-vestlig” land? Dette henger sammen med de funnene jeg trakk fram i kapitlet ”Norskhetens grenser”. Her blir det vist hvordan informantene fokuserer på opprinnelse og synlighet som grensemarkører til norskhet. Synlighet som grensemarkør baserte seg på en oppfatning av innvandrere som synlig forskjellige fra nordmenn. ”Hudfarge” ble implisitt eller

²² Dette kan betraktes som en ny versjon av figuren fra kapittel fire, *Innvandrerbilder*

eksplisitt snakket frem som en bestemmende forskjellsmarkør, som skilte ”hvite nordmenn” fra ”ikke-hvite andre”. Den synlige forskjellen kan imidlertid også basere seg på kulturelle og religiøse markører, slik som klesdrakt og språk, som differensierer ”innvandreren” fra ”det norske”. Dette peker mot en person som kommer utenfra Europa og Nord-Amerika, og som har en mørkere ”hudfarge” enn ”etnisk hvite nordmenn”.

Vektlegging av opprinnelse kan tolkes ut fra utsagn der ”innvandrere” blir betraktet som å ikke høre hjemme i Norge. Forholdet mellom ”innvandrere” og ”nordmenn” fremstår her som en gjest-vert- relasjon, der verten kan sende gjesten på dør hvis denne ikke retter seg etter førstnevntes regler. Sistnevnte regler kan betraktes som regler for passende atferd, som innebærer at ”innvandrerne” skal a) følge ”norske” normer og regler, og b) bidra i ”det norske samfunnet”. Dette medfører at de ”innvandrerne” som ikke bidrar til samfunnet eller følger ”norske” normer og regler, kan sendes ut av landet.

Selv om disse grensene handler om norskhet, var det ingen av informantene som kom med direkte uttalelser om hva som kjennetegner ”nordmenn” eller ”det norske”. ”Nordmenn” kan derfor betraktes som en normativ, usynlig kategori, som elevene ikke følte behov for å forklare noe nærmere. Gjennom å posisjonere ”innvandrere” som ”nordmenns” negative motstykke, fremstår ”nordmenn” som det som ”innvandrere” ikke er; nemlig hvite, kjønnslikestilte, arbeidsomme og lovlydige samfunnsborgere.

Kulturbegrepet

Hvilken forståelse og betydning tillegges kulturbegrepet?

Gjennom intervjuene kom kultur til uttrykk som avgrensede, statiske enheter, som potensielt kunne føre til kaos og ”kulturkrasj” hvis flere befant seg på samme sted. En slik forståelse kan beskrives som essensialistisk, der det flytende, relasjonelle aspektet ved kultur er fraværende.

Ut fra mine informanternes uttalelser får vi en forestilling av at ”innvandrere” *ser* forskjellig ut fra majoriteten (”nordmenn”), samtidig som de også blir betraktet som å *være* forskjellige. Denne ulikheten blir uttrykt som enten positivt mangfold eller negative forskjeller. Når de positive sidene ved å leve i et multikulturelt samfunn ble snakket frem, ble mat ofte nevnt. Dette kan tolkes som et uskyldig kulturuttrykk, som står i motsetning til andre kulturelle uttrykk som betraktes som mer problematiske. Mens kulturforskjeller som mangfold ble forbundet med åpenhet, variasjon og nye impulser, ble kulturforskjeller som

forskjell assosiert med kriminalitet, kulturkrasj og dårlige holdninger og praksiser som ikke er forenlige med tenkte ”norske” holdninger og praksiser.

Forståelsen av kultur som statisk, avgrenset og uforenlig ble videre satt i sammenheng med den nye formen for kulturrasisme, som har vært rådende de siste tre tiårene. Informantenes fokus på ”innvandrere” som kulturelt (negativt) forskjellige kan her tolkes som et eksempel på at denne formen for rasisme er utbredt i det norske samfunnet, og ikke bare er å finne hos noen få på den ytterste høyresiden.

Kollektive kulturelle narrativer

[I]t is through narrativity that we come to know, understand and make sense of the social world and constitute our social identities (Newman og Paasi 1998:195)

I hvilken grad trekker informantenes forestillinger om innvandring og norskhet på de kollektive kulturelle narrative som, ifølge ulike holdningsundersøkelser, sirkulerer i det offentlige rom? Det er dette jeg nå vil prøve å svare på, ved å se på ulike holdnings- og medieundersøkelser som har blitt utført i løpet av de siste årene. Først vil jeg se på holdningsundersøkelsene, som kan være med på å sette funnene mine inn i en større, norsk kontekst.

Statistisk sentralbyrå har de siste årene utført årlige holdningsundersøkelser om innvandring blant den norske befolkningen. I den siste gjennomførte undersøkelsen (SSB 2012) viste det seg at én av tre nordmenn mener at ”innvandrere flest misbruker de sosiale velferdsordningene”, og at ”innvandrere flest er en kilde til utrygghet i samfunnet”. Over halvparten svarte også at de er enige i påstanden om at ”innvandrere i Norge bør bestrebe seg på å bli så like nordmenn som mulig”.

Informantene mine snakket likeledes under intervjuet om snyltende innvandrere, og uttrykte en redsel for ”kulturkrasj” og økt kriminalitet i forbindelse med flere ”innvandrere”. Imidlertid fremviste de et mer nyansert bilde enn det som kommer fram i undersøkelsen, og pekte på at de fleste ”innvandrere” i Norge er fredelige, arbeidende og ”normale” folk. Særlig de utenlandskfødte elevene fokuserte på disse sistnevnte forestillingene. Det var heller ingen av elevene som ga uttrykk for at ”innvandrerbefolkningen” burde bli mest mulig lik ”nordmenn”, siden deres uttalelser om passende atferd kun kan betraktes som et forholdsvis svakt krav om fornorskning.

I forbindelse med IMDi's "Integreringsbarometer" for 2012 ble deltakerne spurt om hvilke faktorer de regnet som viktige for en god integrering i Norge. De faktorene folk oftest valgte var:

[Å] ha gode norskkunnskaper (80 prosent) og å kunne forsørge seg selv og sin familie gjennom arbeid (71 prosent), [...] å slutte opp om norske lover (47 prosent) og å dele et sett av grunnleggende verdier (38 prosent) (IMDi 2012:5).

Det er betydelige forskjeller mellom svarene på denne undersøkelsen, og mine egne funn. Som vi kan se, er det gode norskkunnskaper som fremstår som den viktigste faktoren i denne undersøkelsen, men dette ble aldri tatt opp som et tema av mine informanter. En mulig forklaring på dette, kan være at informantene hovedsakelig hadde kontakt med "innvandrerelever" som snakket norsk så godt at de ikke betraktet dette som å være et problem. Det siste punktet på listen, deling av grunnleggende verdier, var det likeledes ingen av elevene som nevnte – de snakket isteden om lover og regler. De resterende to faktorene i undersøkelsen – forsørgelse gjennom arbeid og overholdelse av norske lover – var på den andre siden noe som informantene mine også vektla i intervjuene.

Hos ungdommene var opprinnelse og synlighet fremtredende faktorer for norskhet, men i holdningsundersøkelsen var det ingen spørsmål eller svaralternativer som rettet seg direkte mot hverken opprinnelse eller synlighet. Årsaken til dette kan være at sensitive temaer har lettere for å bli tatt opp under kvalitative intervjuer enn i spørreundersøkelser. Selv om synlig forskjell ikke ble tatt opp eksplisitt, viser riktignok undersøkelsene fra IMDi (2012) og Holocaust-senteret (2012) at nordmenn er mer skeptiske til enkelte etnisk/religiøse minoriteter enn andre. Som nevnt i innledningskapittelet, kan dette ha sammenheng med at de samme minoritetene ofte blir negativt fremstilt i norske medier.

Siden media kan betraktes som både en formidler og skaper av virkelighet, vil alle som bor i Norge påvirkes av ulike mediedebatter i større eller mindre grad. Som Karen Ross skriver: "if the media do not tell us *what* to think, they sett he agenda on what we should think *about*" (2001:14). Det er derfor meget sannsynlig at ulike offentlige debatter påvirker nordmenns forståelse av innvandring, norskhet og det mangfoldige samfunnet. I den forbindelse spør jeg: I hvilken grad reproduserer informantene de kollektive kulturelle narrative som, ifølge forskning, sirkulerer i media?

Forskning har vist at norske medienes dekning av innvandringssaker i stor grad er polarisert og problemfokusert, med en vektlegging av likhet og forskjell som fører til at norske minoriteter blir fremstilt som avvik og kontraster til

majoriteten (IMDi 2010; Eide og Simonsen 2007). Hvis man ser bort fra omtalen av mannlige fotballspillerne, ser det ut til at innvandrere oftest knyttes til kriminalitet, og det har blitt vist at norsk presse ikke skiller tydelig mellom hvem som er ”utenlandske” og hvem som er ”innvandrere” (Lindstad og Fjeldstad 2005):

I krim saker er gjerningsmennene ofte ”av utenlandsk opprinnelse”, en betegnelse som inkluderer både asylsøkere, fastboende innvandrere og utenlandske kriminelle som kommer til Norge utelukkende for å begå kriminelle handlinger. Alle slike saker der gjerningsmennene ikke er ”etnisk norske” inkluderes i fellesbetegnelsen ”Innvandrerkriminalitet”, og de blir dermed en del av pressens innvandrerbilde. (2005:17)

Merete Lindstad og Øivind Fjeldstad konkluderer sin undersøkelse med at den typiske innvandrer i pressen er ”en mann fra et ikke-vestlig land som er innblandet i kriminalitet eller på andre måter ligger det norske samfunnet til last” (2005:12). Når norsk presse ikke skiller tydelig mellom hvem som er ”utenlandsk” og hvem som er ”innvandrer”, er det ikke så rart at flere av mine informanter også benytter ordet ”utlending” synonymt med ”innvandrer”. Det kan også virke som om elevene reproduserte medias innvandringsbilde når de under intervjuene snakket fram ”innvandrer” som en ikke-hvit, kriminell mann.

Lindstad og Fjeldstad deler i sin medieanalyse pressens innvandringsbilder inn i to grupper, basert på hvem som er innenfor eller utenfor det norske fellesskapet. Disse to gruppene blir igjen delt i to undergrupper: ”de *normaliserte* innvandrerne og de *gode* innvandrerne er innenfor. De *hjelpetrengende* innvandrerne og de *onde* innvandrerne er utenfor” (2005:20). Igjen ser det ut som informantene mine har reprodusert medias innvandringsbilde, gjennom en oppdeling av ”gode” og ”dårlige” innvandrere. Denne oppdelingen fremstår likevel ikke så polarisert som i media, og elevene ga generelt sett uttrykk for mer nyanserte forestillinger om ”innvandrere”. Betrakningen av ”innvandrere” som hjelpetrengende eller onde var likeledes fraværende i deres uttalelser. Imidlertid kan det se ut som om medias budskap om at ”du bare kan bli norsk hvis du er god” (Lindstad og Fjeldstad 2005:27) blir reprodusert i ungdommenes ekskludering av ”de dårlige innvandrerne” fra det ”norske” fellesskapet.

Konklusjon

Holdningsundersøkelsene og medieanalysene underbygger min tidligere påstand om at ”den dårlige innvandrer” fremstår som den dominerende forestillingen om innvandrere i Norge. I samtalene med videregående elevene kom imidlertid også

en mothegeemonisk innvandringsdiskurs tydelig fram. De positive innvandringsbildene var således mer fremtredende i elevenes uttalelser, enn i medias omtale av ”innvandrere” og minoriteter. Dette gjaldt særlig for de utenlandskfødte informantene, som fokuserte på fremstillingen av ”den gode innvandrer”.

Både holdningsundersøkelsene, medieanalysene og mine egne funn peker mot et konstruert skille mellom ”nordmenn” på den ene siden, og ”innvandrere” på den andre. Som vist var det et fremtredende fokus på ”oss” og ”de andre” både hos de norskfødte og de utenlandskfødte informantene: Mens de norskfødte ungdommene snakket fram ”innvandrerne” som ”de andre”, uttrykte de utenlandskfødte informantene en distanse både mot ”de norske” og ”de dårlige innvandrerne”. Det var med andre ord lite snakk om ”vi” som en fellesbetegnelse for alle som bor i Norge, på tross av at de fleste ungdommene ga uttrykk for at de ønsket et inkluderende og mangfoldig samfunn. Jeg lar Arne få siste ordet i denne sammenhengen. Under samtalen vår snakket han om hvordan media ofte har et fokus på ”oss” og ”dem”, istedenfor på et felles ”vi”. Hans refleksjoner kan imidlertid overføres til å gjelde samfunnet for øvrig, og ikke bare norske medier:

Det er veldig sjeldent du hører ”vi”. Og den eneste gangen jeg har hørt det ”vi”-begrepet var rett under den Breivik-saken. Da var hele nasjonen samlet mot Breivik. Da var det ”vi”. Det sier litt om hva som skal til for å binde Norge sammen. (Arne)

Litteraturliste

- Abdel-Fadil, Mona (2005): ”Truede identiteter – identitetsarbeid blant unge muslimer i Norge”, i Nes, Kari, Tove Skoug og Marit Strømstad (red.) *Somaliere i Norge. Perspektiver på integrering, språk og religion*. Vallset: Oplandske Bokforlag
- Andenæs, Ellen (2010): ””Nok norsk” til å være ”norsk nok”? Språk, arbeidsliv, likestilling”, i Berg, Anne-Jorunn, Anne Britt Flemmen og Berit Gullikstad (red.) *Likestilte norskheter. Om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir Akademiske forlag
- Anderson, Benedict (1996): *Forestilte fellesskap. Refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*. Oslo: Spartacus Forlag
- Arkin, Robert M. (1981): ”Self-Presentation Styles”, i Tedeschi, James T. (red.) *Impression Management: Theory and Social Psychological Research*. New York: Academic Press
- Barker, Martin (1981): *The New Racism*. London: Junction Books
- Beauvoir, Simone de (2000): *Det annet kjønn*. Oslo: Pax Forlag
- Benhabib, Seyla (1996): ”Introction: The Democratic Moment and the Problem of Difference”, i Benhabib, Seyla (red.) *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press
- Berg, Anne Jorunn, Anne Britt Flemmen og Berit Gullikstad (2010): *Likestilte norskheter. Om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir Akademiske forlag
- Berg, Anne-Jorunn og Tone Gunn Kristiansen (2010): ”Synlig forskjell – om ”nyankomne innvandrere”, kjønn og rasialisering, i Berg, Anne-Jorunn, Anne Britt Flemmen og Berit Gullikstad (red.) *Likestilte norskheter. Om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir Akademiske forlag
- Bondevik, Hilde og Linda Rustad (2006): ”Feministisk vitenskapskritikk og feministisk vitenskapsteori”, i Lorentzen, Jørgen og Wenche Mühleisen (red.) *Kjønnsforskning. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget

- Bonilla-Silva, Eduardo og Tyrone A. Forman (2000): ”’I am not a racist but...’: mapping White college student’s racial ideology in the USA”, i *Discourse & Society* 11(1), side 50-85
- Bourdieu, Pierre (1996): *Symbolisk makt*. Oslo: Pax Forlag
- Brodkin, Karen (1998): *How Jews Became White Folks and What That Says about Race in America*. New Brunswick: Rutgers University Press
- Bromseth, Janne (2007): ”Lesbisk normativitet og forhandlinger om kjønn, seksualitet og identitet”, i Annfelt, Trine, Britt Andersen og Agnes Bolsø (red.) *Når heteroseksualiteten må forklare seg*. Trondheim: Tapir Akademisk forlag
- Brown, Wendy (2008): *Regulating Aversion: Tolerance in the Age of Identity and Empire*. Princeton: Princeton University Press
- Butler, Judith (1990): *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York og London: Routledge
- Charmaz, Kathy (2011): *Constructing Grounded Theory. A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: SAGE Publications
- Douglas, Mary (1997): *Rent og urent: En analyse av forestillinger omkring urenheter og tabu*. Oslo: Pax Forlag
- Eide, Elisabeth og Anne Hege Simonsen (2007): *Mistenkelige utlendinger. Minoriteter i norsk presse gjennom hundre år*. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Engelsrud, Gunn (2006): *Hva er kropp*. Oslo: Universitetsforlaget
- Eriksen, Thomas Hylland (2007a): ”Mangfold versus forskjellighet”, i Fuglerud, Øivind og Thomas Hylland Eriksen (red.) *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo: Pax Forlag
- Eriksen, Thomas Hylland (2007b): ”Etterord: En fotnote om etnisitet og klasse”, i Fuglerud, Øivind og Thomas Hylland Eriksen (red.) *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo: Pax Forlag
- Eriksen, Thomas Hylland (1999): *Kulturterrorismen. Et oppgjør med tanken om kulturell renhet*. Oslo: Spartacus Forlag

- Eriksen, Thomas Hylland (1998): *Små steder – store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget
- Eriksson, Cahtarina, Maria Eriksson-Baaz og Håkan Thörn (1999): *Globaliseringens kulturer – Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa
- Foucault, Michel (1999): *Seksualitetens historie I. Viljen til viten*. Oslo: Exil Forlag
- Foucault, Michel (1972): *The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Language*. New York: Pantheon
- Frankenberg, Ruth (1993): *White Women, Race Matters: The Social Construction of Whiteness*. Minneapolis: University of Minneapolis Press
- Fuglerud, Øivind (2007): "Innledning", i Fuglerud, Øivind og Thomas Hylland Eriksen (red.) *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo: Pax Forlag
- Gilbrandt, Jørgen M. (2011): "Full banansplitt: Svenskene får ingen hjelp av Trolle", i *Dagbladet* 10.02.11 [Funnet 29.04.13]
http://www.dagbladet.no/2011/02/10/nyheter/svensker_i_norge/innenriks/15372855/
- Goffman, Erving (1992): *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax Forlag
- Gressgård, Randi, Kari Jegerstedt og Sissel Rosland (2008): "Postkolonial teori, svart feminisme og antropologi", i Mortensen, Ellen, Cathrine Egeland, Randi Gressgård, Cathrine Holst, Kari Jegerstedt, Sissel Rosland og Kristin Sampson (red.) *Kjønnsteori*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Gullestad, Marianne (2002): *Det norske sett med nye øyne. Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget
- Gullestad, Marianne (2001): "Imagined Sameness: Shifting Notions of 'Us' and 'Them' in Norway", i Ytrehus, Line Alice (red.) *Forestillinger om "Den andre"*. *Images of Otherness*. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Gullestad, Marianne (1996): *Hverdagsfilosofer: verdier, selvforståelse og samfunnssyn i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget
- Haraway, Donna (1991): *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. London: Free Association Books

- Holocaust-senteret (2012): *Antisemittisme i Norge? Den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter*. Oslo: Senter for studier av holocaust og livssynsminoriteter. [Funnet 02.04.13] http://www.hlsenteret.no/aktuelt/2012/HL_Rapport_2012_web.pdf
- Hofoss, Espen, Jørgen Svarstad og Martin Skjæraasen (2013): "Romfolk behøver ikke gjøre noe kriminelt for å bli fjernet", i *Aftenposten* 08.02.13 [Funnet 02.03.13] <http://www.osloby.no/nyheter/Romfolk-behoever-ikke-gjore-noe-kriminelt-for-a-bli-fjernet-7115441.html#.UVrGVRe8Arg>
- Hübinette, Tobias (2012): "'Words That Wound': Swedish Whiteness and Its Inability to Accommodate Minority Experiences", i Loftsdóttir, Kristín og Lars Jensen (red.) *Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Region. Exceptionalism, Migrant Others and National Identities*. Farnham: Ashgate
- Huntington, Samuel P. (1996): "The Clash of Civilizations?", i *The Clash of Civilizations? The Debate*. New York: Foreign Affairs, side 1-25
- IMDi (2012): *Integreringsbarometeret 2012 – Holdninger til innvandring, integrering og mangfold*. Oslo: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. [Funnet 02.04.13] http://www.imdi.no/Documents/Rapporter/Integreringsbarometeret_2012.pdf
- Jacobsen, Christine (2002): *Tilhørighetens mange former: Unge muslimer i Norge*. Oslo: Unipax
- Järvinen, Margaretha og Nanna Mik-Meyer (2005): "Indledning: Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv", i Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer (red.) *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag
- Jørgensen, Marianne W. og Louise Phillips (1999): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag
- Kaldal, Ingar (2003): *Historisk forskning, forståing og forteljing*. Oslo: Det Norske Samlaget
- Kassam, Karim-Aly (1997): "'The Clash of Civilizations': The Selling of Fear", i *Islam in America* 3(4), side 8-15

- Keesing, Roger M. (1989): "Creating the Past: Custom and Identity in the Contemporary Pacific", i *The Contemporary Pacific* 1(1-2), side 19-42
- Kjelling, Anne Grethe (2009): *Å forhandle om identitet – unge muslimer om mediebildet av islam*. Trondheim: Institutt for arkeologi og religionsvitenskap, NTNU
- Kristensen, Guro Korsnes (2011): *Familieplanlegging – bak tallene. Fortellinger om reproduksjon i det flerkulturelle Norge*. Trondheim: Institutt for tverrfaglige kulturstudier, NTNU
- Kristensen, Guro Korsnes (2010): "Trad eller trendy med tre? Om barnetall, likestilling og "norskhet"", i Berg, Anne-Jorunn, Anne Britt Flemmen og Berit Gullikstad (red.) *Likestilte norskheter. Om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir Akademiske forlag
- Kvale, Steinar og Svend Brinkmann (2009): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Laustsen, Eliese, Ingunn Saltbones, Ola Mjåland og Mattis Sandblad (2013): "Vi er rasistiske mot svenskene. Ekspertene slår alarm", i *VG* 13.02.13, side 14-15
- Lindstad, Merete og Øivind Fjeldstad (2005): *Av utenlandsk opprinnelse: Nye nordmenn i avisspaltene*. Kristiansand: IJ-Forlaget
- Loftsdóttir, Kristín og Lars Jensen (2012): "Introduction: Nordic Exceptionalism and the Nordic 'Others'", i Loftsdóttir, Kristín og Lars Jensen (red.) *Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Region. Exceptionalism, Migrant Others and National Identities*. Farnham: Ashgate
- Marthinsen, Marianne (2013): "Partysvensker go home!", i *Klassekampen* 13.03.13, side 3
- Meld. St. 6 (2012-2013): "En helhetlig integreringspolitikk. Mangfold og fellesskap". [Funnet 01.04.13]
http://www.regjeringen.no/upload/BLD/IMA/Side_43_45_17/En_helhetlig_integreringspolitikk.pdf
- Mellingsæter, Hanne (2012): "Politisjef anmeldt for å hetse romfolket", i *Aftenposten* 30.03.12 [Funnet 02.03.13]
<http://www.osloby.no/nyheter/Politisjef-anmeldt-for-a-hetse-romfolket-6796674.html#.UVrEQhe8Ari>

- Mulinari, Diana, Suvi Keskinen, Sari Irni og Salla Tuori (2009): "Introduction: Postcolonialism and the Nordic Models of Welfare and Gender", i Keskinen, Suvi, Salla Tuori, Sari Irni og Diana Mulinari (red.) *Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham: Ashgate Publishing Limited
- Neumann, Iver B. (2001): *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget
- Newman, David og Anssi Paasi (1998): "Fences and neighbours in the postmodern world: boundary narratives in political geography", i *Progress in Human Geography* 22 (2), side 186-207
- Nikander, Pirjo (2006): *Constructionism and discourse analysis*. University of Tampere: Department of Sociology and Social Psychology. [Funnet 13.02.13] <http://www.helsinki.fi/sosiaalipsykologia/arkisto/nikander.pdf>
- Prieur, Annick (2007): "Ulykkespunkter i kulturtrafikken", i Fuglerud, Øivind og Thomas Hylland Eriksen (red.) *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo: Pax Forlag
- Prieur, Annick (2004): *Balansekunstnere: betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax Forlag
- PU (2012): *Årsmelding 2011*. Oslo: Politiets utlendingsenhet https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politiets_utlendingsenhet/Vedlegg_1800.pdf
- Rogstad, Jon og Arnfinn Haagensen Midtbøen (2009): *Rasisme og diskriminering. Begreper, kontroverser og nye perspektiver*. Oslo: Norges forskningsråd
- Ross, Karen (2001): "White Media, Black Audience: Diversity and Dissonans on British Television", i Ross, Karen og Peter Playdon (red.) *Black Marks: Minority Ethnic Audiences and Media*. Aldershot: Ashgate
- Rødland, Anne Winsnes (2007): *Konstruksjoner av "oss" og "dem": om etnisitet og grenser for "norskhet" i pressen*. Trondheim: Institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU
- Said, Edward (2004 [1978]): *Orientalismen: Vestlige oppfatninger av Orienten*. Oslo: Cappelen

- Said, Edward (2001): "The Clash of Definitions", i Edward Said *Reflections on Exile and Other Essays*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press
- Schmauch, Ulrika (2006): *Den osynliga vardagsrasismens realitet*. Umeå: Sociologiska institutionen, Umeå Universitet
- Simonsen, Anne Hege (2007): "Ubehaget i journalistikken – verden midt i blant oss", i Fuglerud, Øivind og Thomas Hylland Eriksen (red.) *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo: Pax Forlag
- Sollund, Ragnhild (2007): "Politikkultur og ukultur? Politiets stereotypisering av etniske minoriteter", i Fuglerud, Øivind og Thomas Hylland Eriksen (red.) *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo: Pax Forlag
- Spivak, Gayatri (1988): "Can the Subaltern Speak?", i Grossberg, Lawrence og Cary Nelson (red.) *Marxism and the Interpretation of Culture*. London: Macmillan
- Statistisk sentralbyrå (2013): "Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, 1. januar 2013". [Funnet 29.04.13] <http://ssb.no/befolkning/statistikker/innvbef>
- Statistisk sentralbyrå (2012): "Holdninger til innvandrere og innvandring". [Funnet 11.03.13] <http://ssb.no/a/kortnavn/innvhold/tab-2012-12-18-01.html>
- SSB (2008): "Ny innvandringsgruppering" [Funnet 24.01.13] <http://www.ssb.no/vis/omssb/1gangspubl/art-2008-10-14-01.html>
- Staunæs, Dorthe og Dorte Marie Søndergaard (2006): "Interseksjonalitet – udsat for teoretisk justering", i *Kvinder, Køn og forskning* (2-3), side 43-56
- Staunæs, Dorthe og Dorte Marie Søndergaard (2005): "Interview i en tangotid", i Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer (red.) *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag
- Staunæs, Dorthe (2004): *Køn, etnicitet og skoleliv*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur

- Staunæs, Dorthe (2003): "Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification", i *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* (2), side 101-110
- Stokke, Christian (2012): *A Multicultural Society in the Making. How Norwegian Muslims challenge a white nation*. Trondheim: Department of Social Anthropology, NTNU
- Stolcke, Verena (1995): "Talking Culture: New Boundaries, New Rethorics of Exclusion in Europe", i *Current Anthropology* 1(36), side 1-24
- Gursli-Berg, Gunhild og Jan Eivind Myhre (2013): "Innvandring til Norge", i Store Norske Leksikon [Funnet 02.04.13] http://snl.no/innvandring_til_Norge
- Strøm-Gundersen, Tone Tveøy, Olga Stokke og Helene Skjeggstad (2012): "Regjeringen vil utvise utenlandske tiggere", i *Aftenposten* 13.04.13 [Funnet 02.04.13] <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Regjeringen-vil-utvise-utenlandske-tiggere-6803894.html#.UVrDNxe8Arg>
- Sørevik, Tina Nanina (2011): *Kulturelle forståelser av begrepet "innvandrere". En analyse av IMDis rapporter om mangfold i heleide statlige virksomheter*. Trondheim: Institutt for tverrfaglige kulturstudier, NTNU
- Texmon, Inger (2012): *Regional framskrivning av antall innvandrere 2011-2040. Modellen REGINN, forutsetninger og resultater*. Rapporter 2012/11: Statistisk sentralbyrå http://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_201211/rapp_201211.pdf
- Thagaard, Tove (2009): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget
- Tjernshaugen, Karen (2013): "476 asylbarn sendt ut", i *Aftenposten* 20.01.13, side 9
- Tronstad, Kristian Rose (2004): *Innvandring og innvandrere 2004*. Statistiske analyser 66: Statistisk sentralbyrå <http://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/sa66/sa66.pdf>
- Van Dijk, Teun A (1992): "Discourse and the denial of racism", i *Discourse & Society* 3(1), side 87-118

- Van Dijk, Teun A. (1984): *Prejudice in Discourse: An Analysis of Ethnic Prejudice in Cognition and Conversation*. Amsterdam og Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Waldahl, Ragnar (1999): *Mediepåvirkning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Wodak, Ruth, Rudolf de Cillia, Martin Reisigl og Karin Liebhart (2009 [1999]): *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press
- Wøbbekind, Marianne (2006): *"De andres" identitetskonstruksjon: En kvalitativ studie av innvandrere og deres opplevelser av medias representasjoner*. Bergen: Universitetet i Bergen
- Østberg, Sissel (2003): *Ung muslim i Norge: Religion og hverdagsliv blant unge norsk-pakistanere*. Oslo: Universitetsforlaget

Vedlegg

Intervjuguide

1. Bakgrunn
2. Media
3. Kjønn
4. Multikulturalisme
5. Avslutning

Bakgrunn:

- Kan du fortelle litt om deg selv? (alder, familie, venner, religion/livssyn, bakgrunn)

Media

- Hvilke medier bruker du for å få med deg nyheter, informasjon?
- Hvor mye tid bruker du i hverdagen på media?
- Hvordan føler du at media dekker saker som omhandler minoriteter og/eller innvandrere?
- Hva mener du er de tre største sakene som omhandlet minoriteter/innvandring det siste året? (Eksempler: Maria Amelie-saken, terrorhandlingene 22. juli, voldtektsbølgen/overfallsvoldtekter, utsendelse av 450 asylbarn, demonstrasjonen til Arfan Bhatti, rettssaken mot mulla Krekar)
- Er det noen grupper du føler mediene fokuserer ekstra mye på? (positivt, negativt)
- Er det noen saker du føler blir lagt (for) mye vekt på i media? Hvilke?
- Generelt sett; hvordan føler du at medias bilde av minoriteter påvirker deg i din hverdag?

Kjønn

- Føler du det er forskjell på hvordan kvinner og menn med innvandringsbakgrunn blir framstilt i media? På hvilken måte?
 - o (Føler du selv at denne framstillingen passer med virkeligheten?)

Multikulturalisme

- Statistisk Sentralbyrå meldte tidligere i år at nesten halvparten av Oslos befolkning vil ha innvandrerbakgrunn i 2040. Hva tenker du om dette?
 - o Kommer det til å påvirke det norske samfunnet?
 - o Kommer det til å påvirke deg personlig?

- Hva tenker du når du hører ordet ”multikulturalisme” eller ”flerkulturalisme”?

- Føler du at Norge er, eller kan bli, et multikulturelt samfunn? På hvilken måte?

Avslutning

- Tenk på det som vi har diskutert; hva er det viktigste for deg?

- Er det noe du føler vi ikke har tatt opp? Er det noe du vil legge til?

Forespørsel om deltagelse

I forbindelse med min masteroppgave skal jeg se på hvordan norske muslimer og ikke-muslimer i den videregående skole erfarer mediedebatten rundt multikulturalisme i Norge. I den forbindelse ønsker jeg å intervju 6 elever, både gutter og jenter, over 18 år om deres erfaringer rundt dette.

Mastergraden gjennomføres ved Institutt for tverrfaglige kulturstudier ved NTNU.

Å være med på dette prosjektet innebærer et individuelt intervju som vil vare rundt en time. Vi blir sammen enige om tid og sted. Under intervjuene vil jeg ta notater samt bruke en båndopptaker. Alle disse opptakene vil bli slettet etter at oppgaven er blitt levert våren 2013.

Alle opplysninger som blir gitt vil bli behandlet konfidensielt, og personopplysninger vil bli anonymisert slik at det ikke skal være mulig for noen å gjenkjenne informantene. I oppgaven vil det bli benyttet fiktive navn, og bakgrunnsopplysninger som alder, bosted vil kunne endres for å unngå mulig gjenkjennelse.

Deltakelse i dette prosjektet er fullstendig frivillig, og det er mulig å trekke seg fra prosjektet når som helst uten å oppgi noen grunn. Det er mulig å få slettet informasjon i etterkant av intervjuene hvis dette er ønskelig, og du står også fritt til å ikke svare på spørsmål.

Hvis du har spørsmål om intervjuene eller er interessert i å bli med på prosjektet, ta gjerne kontakt.

Siri Agedal